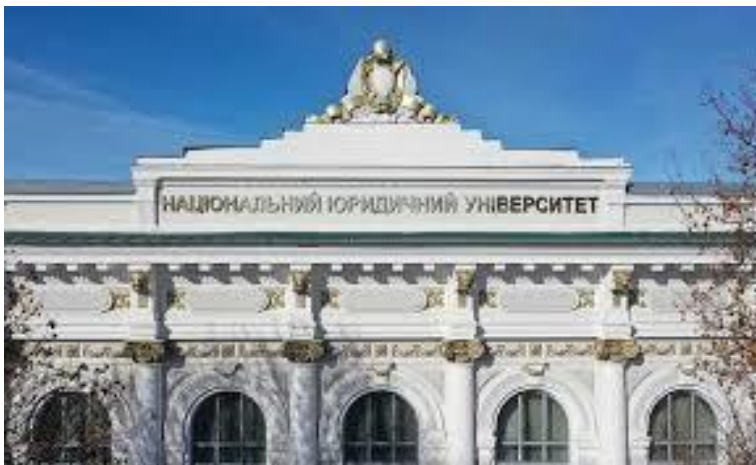

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
кафедра теорії та історії права**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ПРАВА

**круглий стіл
16 грудня 2025 року**

**Харків
2025**

УДК

Організаційний комітет:

Васильєв Є. О., Лісогорова К. М., Пономарьова Г. П.,
Шигаль Д. А., Стеценко Н. С.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ПРАВА: матеріали
круглого столу (м. Харків, Україна, 16 грудня 2025 р.) /
редкол.: Г. П. Пономарьова та ін. Харків: Нац. юрид. ун-т імені
Ярослава Мудрого, 2025. 102 с.

Тези друкуються в авторській редакції, за достовірність
наданих матеріалів відповідають автори

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2025

ЗМІСТ

Васильєв Євген Олександрович ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ "SUI GENERIS"	6
Стеценко Ніна Сергіївна БІЛЬ ПРО ПРАВА 1689 РОКУ ТА ЙОГО ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ	15
Абдурахманова Руслана Андріївна ПРАВОВІ ПАМ'ЯТКИ АНТИЧНОСТІ ТА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ	17
Барчан Ілона Андріївна ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЙОГО МОДЕРНІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ВИМОГ ЄС	20
Бутівщенко Рената Дмитрівна ВИДИ ПОКАРАНЬ ЗА ЦЕРКОВНИМИ СТАТУТАМИ КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА СВЯТОСЛАВИЧА, ПРО ДЕСЯТИНИ СУДИ І ЛЮДЕЙ ЦЕРКОВНИХ ТА КНЯЗЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО ПРО ЦЕРКОВНІ СУДИ	22
Гайдук Вікторія Вікторівна ПОКАРАННЯ ЗА СКОЄННЯ ЗЛОЧИНІВ У ПРАВІ РУСІ-УКРАЇНИ	25
Глушакова Крістіна Владиславівна ВПЛИВ РИМСЬКОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ.....	27
Гусак Анастасія Павлівна ПРАВОТВОРЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКТУ ЗЛУКИ: НОРМАТИВНІ АКТИ УНР ТА ЗУНР ЩОДО ОБ'ЄДНАННЯ ДЕРЖАВ.....	30
Дворнік Софія Олександрівна ЕПІЛОГ ТА ПРОЛОГ ЗАКОНІВ ЦАРЯ ХАММУРАПІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ РЕЛІГІЇ ТА ПРАВА.....	33
Дубинець Софія Геннадіївна ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ.....	35
Дундук Ірина Андріївна ВІД КОДЕКСУ НАПОЛЕОНА 1804 р. ДО НІМЕЦЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО УЛОЖЕННЯ (BGB) 1896 р.: ДВІ МОДЕЛІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО МИСЛЕННЯ ПРО ЛЮДИНУ І ВЛАСНІСТЬ	37
Завдов'сва Анастасія Андріївна ВНЕСОК ПРАВОТВОРЧОСТІ 1917-1921 рр. У ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ.....	41

Каліберда Дар'я Едуардівна	
ЦЕРКОВНЕ ПРАВО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ: РОЗВИТОК, ДЖЕРЕЛА ТА ОСОБЛИВОСТІ	43
Калініченко Максим Романович	
ВИНИКНЕННЯ Й ПОШИРЕННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ	45
Кириленко Дмитрій Юрійович	
СТАНОВЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЄС ТА ЙОГО ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ.....	49
Колишкін Владислав Олександрович	
ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС ФРАНЦІЇ 1804 року ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО ПОЛЯ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ЄВРОПИ51	
Кривенко Єлизавета Віталіївна	
КОНСТИТУЦІЯ УНР 1918 р. («СТАТУТ ПРО ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ...»): СТРУКТУРА, ІННОВАЦІЇ ТА МІСЦЕ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	55
Курченко Ольга Вікторівна	
ШЛЮБ І СІМ'Я В РУСІ –УКРАЇНІ	57
Метелюк Дмитро Олегович	
ЗНАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ НАПОЛЕОНА 1804 р. ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРАВА.....	59
Мироненко Марина Володимирівна	
СТАНОВЛЕННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ	61
Можаровська Альона Миколаївна	
ІДЕЇ ВОЛЬТЕРА ТА ОЦІНКА ЙОГО ВНЕСКУ У БОРОТБУ ЗА ГРОМАДЯНСЬКІ СВОБОДИ	63
Нестеренко Анна Сергіївна	
РУСЬКА ПРАВДА - ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ПРАВА РУСИ-УКРАЇНИ.....	66
Осипенко Світлана Олександрівна	
ЦЕРКОВНИЙ СТАТУТ КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ.....	68
Палагнюк Василь Васильович	
ВПЛИВ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: КРАЇНОЗНАВЧИЙ І ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	70
Пітерова Єлена Юріївна	
КНЯЗІВСЬКІ ГРАМОТИ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА	73

Полумисна Марія Андріївна	
СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ В АНГЛІЇ: СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК	77
Прибілова Варвара Олександрівна	
ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ 1948 РОКУ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ	
У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ	79
Птуха Ангеліна Миколаївна	
«ОСВІЧЕНИЙ АБСОЛЮТИЗМ» У ДЕЯКИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ	
ТА ЙОГО ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ	81
Рашина Тетяна Олегівна	
ЗАКОНОДАВСТВО ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО У СФЕРІ НАУКИ,	
ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ.....	84
Скаб'як Аліна Володимирівна	
ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	88
Сокур Софія Олександрівна	
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО	
ПРАВА У НІМЕЧЧИНІ ТА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ	90
Тарашенко Віталіна Вікторівна	
ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПОСАДОВИХ ОСІБ ЗА РУСЬКОЮ	
ПРАВДОЮ	93
Чийпеш Вікторія Василівна	
ПРАВА, СВОБОДИ ТА СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ У КОНСТИТУЦІЇ	
ПИЛИПА ОРЛИКА 1710 РОКУ	96
Ярошенко Олексій Андрійович	
УКРАЇНСЬКІ КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЄКТИ XX СТОЛІТТЯ: ПРАВОВІ	
ЗАСАДИ ТА ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ	99

Васильєв Євген Олександрович,

канд. юрид.наук, доц.кафедри

теорії та історії права

НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ "SUI GENERIS"

Як відомо, становлення цілісної системи міжнародної правової охорони прав інтелектуальної власності пов'язується з укладенням наприкінці XIX століття Паризької конвенції про охорону промислової власності (1883) та Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (1886). Перша конвенція мала забезпечити у межах її країн-учасниць мінімальний рівень правової охорони для патентів, товарних знаків, промислових зразків, фірмових найменувань, а також необхідні заходи для боротьби з недобросовісною конкуренцією. Друга конвенція була покликана захистити права авторів літературних та художніх творів від неправомірного використання їхніх творів. Вважалось, що усі відомі на той час права інтелектуальної власності могли отримати правову охорону у межах однієї з двох царин права інтелектуальної власності: права промислової власності (*industrial property right*) або авторського права (*copyright*).

Вже на початку XX століття стає очевидною необхідність розширення переліку об'єктів права інтелектуальної власності, які не були охоплені первісними редакціями міжнародних конвенцій кінця XIX століття: корисні моделі, кінематографічні (аудіовізуальні) твори, фотографічні твори, твори прикладного мистецтва тощо. У 1961 році з укладенням Міжнародної конвенції про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення [1] (Римська конвенція) правовій охороні підлягали не лише права авторів, але й низка суміжних прав, які суттєво відрізнялись за своїм характером від класичних уявлень про авторське право. Однак, на цьому розширення об'єктів права інтелектуальної власності не зупиняється і набувають поширення доктрини «права особливого роду – *sui generis*», які обґрунтовують необхідність надання правової охорони тим об'єктам, які не вписуються у класичні уявлення про об'єкти права промислової власності, авторського права або суміжних прав.

Одними із перших об'єктів права інтелектуальної

власності, які не вписувались у первісну дуалістичну модель охорони інтелектуальної власності стають так звані суміжні права. Їхня поява була зумовлена, насамперед, технологічною революцією у сфері відтворення та поширення творів. З одного боку, нові технологічні можливості поширення фонограм та їхнього публічного сповіщення створювали для авторів аудіовізуальних творів додаткові ризики несанкціонованого поширення творів, водночас, з іншого боку, повністю беззахисними залишались інтереси виконавців – співаків, музикантів та акторів. Правового захисту також потребували інтереси виробників фонограм та організацій мовлення, які інвестували значні кошти у виробництво медіа контенту, але почувались беззахисними перед загрозою піратства та несанкціонованої ретрансляції програм мовлення. З укладенням Римської конвенції 1961 року сфера правової охорони об'єктів авторського права була органічно доповнена новою категорією прав – суміжними правами, які виникають за результатами діяльності виконавців, виробників фонограм/відеограм, організацій мовлення та охороняються з моменту виконання твору, створення фонограми/відеограми чи публічного сповіщення програм мовлення.

Запровадження специфічної правової охорони сортів рослин було пов'язано з особливостями селекційної діяльності, тривалої та дороговартісної, в межах якої сорти рослин мали здатність до легкого відтворення та самопродукування. Такі специфічні властивості сортів рослин не дозволяли застосувати до них вже відомі механізми охорони прав інтелектуальної власності, що були напрацьовані для творів (*copyright*) та для об'єктів права промислової власності (*industrial property right*). Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин 1961 р. [2] була покликана захистити особливе право селекціонера на матеріал для розмноження, яке було відмінне за своїм змістом від прав «автора» або «винахідника». Хоча Конвенція з охорони нових сортів рослин ще не використовувала термінологію права особливого роду *sui generis*, її зміст вказує на суттєві відмінності у правовій охороні прав інтелектуальної власності селекціонерів у порівнянні з класичними підходами до охорони прав авторів та винахідників. Нова конвенція не спиралася на авторське чи

патентне право, враховувала біологічну природу об'єкта, а також поєднувала приватний інтерес селекціонера з публічними інтересами суспільства. За цією конвенцією селекціонер, на відміну від авторів та винахідників, не мав виключних прав інтелектуальної власності на нові сорти рослин, його права мали обмежений та функціональний характер, критеріями правової охорони сортів рослин були визначені новизна (обмежена у часі комерційного обігу), відмінність, однорідність та стабільність.

Право особливого роду *sui generis* деякі дослідники пов'язують також з іншими випадками надання правової охорони об'єктам інтелектуальної власності, які мали специфічний характер та не вкладались в існуючу модель правової охорони. Зокрема, йдеться про впровадження сертифікатів додаткової охорони лікарських засобів, запровадженням правової охорони географічних зазначень та зазначень походження сільськогосподарських продуктів і продовольчих товарів, охорону баз даних тощо. Наприклад, уведення в ЄС додаткової охорони лікарських засобів правом особливого роду (*sui generis*) із застосуванням інструменту регламенту, віднесення цього права до прав інтелектуальної власності мало запровадити уніфікований режим продовження використання лікарських засобів після закінчення строку чинності патенту у зв'язку зі значним строком надання медичного дозволу на використання такого засобу [3, с.25; 4, с.49].

Регламентом (ЄЕС) № 1768/92 від 18 червня 1992 року з метою захисту інтересів виробників фармацевтичної продукції був запроваджений Сертифікат додаткової охорони (SPC - Supplementary Protection Certificate), який був спрямований на продовження строку дії патентів на лікарські засоби, та мав компенсувати виробнику час, витрачений на отримання регуляторних дозволів. Схвалення регламенту № 1768/92, на переконання Ю.М. Капіці, так само як і охорона географічних позначень походження продукції, пов'язано із правом особливого роду (*sui generis*). Появу такого розширеного захисту медичних продуктів він пов'язує з необхідністю запровадити рівні умови конкуренції у створенні ліків (у порівнянні з США та Японією) та сприяти розвитку фармацевтичної промисловості держав-членів ЄС. Додаткова охорона лікарських засобів із застосуванням

інструменту регламенту, віднесення цього права до прав інтелектуальної власності мало запровадити уніфікований режим продовження використання лікарських засобів після закінчення строку дії патенту у зв'язку із значним строком надання медичного дозволу на використання такого засобу [5, с. 54]

Крім того, Регламентом Ради (ЄЕС) № 2081/92 від 14.07.1992 були визначені засади охорони географічних зазначень та зазначень походження сільськогосподарських продуктів і продовольчих товарів. Регламент № 2081/92 врегулював на рівні Співтовариства правовідносини щодо набуття та захисту прав на зазначення походження та географічні зазначення сільськогосподарських продуктів та продовольчих товарів. Відповідні зазначення мали відображати якість, репутацію або характеристики якого в основному або виключно зумовлені певним географічним середовищем з притаманними йому природними та людськими факторами, за умови що виробництво, обробка та підготовка яких відбувається у визначеній географічній зоні або ж характеризується географічним походженням продукції [3, с.24].

Ю.М. Капіца відзначає своєрідність охорони географічних позначень походження продукції в ЄС, яка спирається на права *sui generis* для регіональної охорони найменувань сільськогосподарських продуктів та продовольчих товарів зі встановленням вищих стандартів охорони, ніж визначені міжнародними конвенціями та законодавством більшості іноземних країн. Основним чинником утворення та розвитку регіональної системи охорони таких позначень, на його переконання, було забезпечення конкурентоспроможності європейської харчової промисловості, в тому числі через її високу якість. Це призвело до розгляду охорони географічних зазначень у межах законодавства про якість продукції, а не права інтелектуальної власності [3, с.25; 4, с.301].

Перша нормативна згадка про існування права особливого роду *sui generis* містилась в Угоді про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) від 15.04.1994 [6]. Угода TRIPS вперше на міжнародному рівні прямо визнала можливість (і необхідність) надання правової охорони об'єктам інтелектуальної власності за спеціальною моделлю *sui generis*. Відповідно до ст.

27 Угоди TRIPS право особливого роду *sui generis* розглядалось в якості альтернативи патентному захисту, у разі, коли країни-учасниці не дозволяли патентування рослин та тварин, крім мікроорганізмів, та важливих біологічних процесів для продукування рослин або тварин, крім небіологічних та мікробіологічних процесів. За умовами Угоди TRIPS країни-члени мали забезпечити захист сортів рослин або через патенти, або *sui generis* ефективну систему, або завдяки їх комбінації.

Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради "Про правовий захист баз даних" від 11 березня 1996 року [7] у статті 7 визначила засади правової охорони прав розробників баз даних. Зокрема, було встановлено, що держава-член ЄС передбачає право для розробника бази даних, який продемонструє, що було зроблено якісно та/чи кількісно значні інвестиції в отримання, перевірку чи представлення вмісту, запобігати витягненню та/чи повторному використанню всього вмісту бази даних чи значної її частини у якісному чи кількісному вимірі. Не відкидаючи можливість надання правового захисту оригінальній структурі баз даних у межах авторського права Директива 96/9/ЄС також дозволяла захистити інвестиції у створення баз даних у межах правової охорони права особливого роду.

Ще одним напрямком правової охорони права особливого роду стає надання захисту творам, що створені завдяки використанню комп'ютерних програм. Вперше це питання було порушено у ст. 9 Закону Великої Британії про авторське право, промислові зразки та патенти 1988 року [8], відповідно до якої у випадку літературного, драматичного, музичного або художнього твору, створеного за допомогою комп'ютера, автором вважається особа, яка здійснює необхідні заходи для створення твору. Щоправда такий підхід розглядав комп'ютерні технології виключно як допоміжний інструмент автора при створенні оригінального твору.

Із розвитком інформаційних технологій та масштабним поширенням у світі технологій генеративного штучного інтелекту питання про межі правової охорони об'єктів, створених за допомогою штучного інтелекту, набуло особливої актуальності. У межах Європейського Союзу цьому питанню було приділено увагу в Резолюції Європейського Парламенту від 20 жовтня 2020 року

щодо прав інтелектуальної власності для розробки технологій штучного інтелекту [9]. У Резолюції 2020/2015(INI) було наголошено на необхідності створення єдиного європейського простору даних, а ЄС має відігравати важливу роль у встановленні основних принципів розробки, розгортання та використання штучного інтелекту, не перешкоджаючи його розвитку та конкуренції. Водночас, на рівні ЄС все ще відсутнє цілісне правове регулювання правової охорони творів, які створені з використанням штучного інтелекту. Регламент ЄС 2024/1689 про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act) [10], прийнятий Європейським парламентом 13 березня 2024 року та схвалений Радою ЄС 1 травня 2024 року, безпосередньо не регулює права інтелектуальної власності, натомість він спрямований на захист основних прав людини, безпеку, здоров'я, демократичні процеси, довіру до інструментів штучного інтелекту.

Попри відсутність у регламентах та директивах ЄС чіткої регламентації щодо надання правової охорони творам, що створені з використанням штучного інтелекту, ці питання знайшли своє розв'язання у практиці Суду ЄС. Наприклад, Суд ЄС у п.п. 35-37 Рішення від 16.07.2009 у справі *Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening* [11] виснував, що твори, як комп'ютерні програми, бази даних або фотографії, охороняються авторським правом лише тоді, коли вони є оригінальними в тому сенсі, що вони є власним інтелектуальним творінням їхнього автора. За цих обставин авторське право в значенні статті 2(а) Директиви 2001/29 може застосовуватися лише стосовно об'єкта, який є оригінальним у тому сенсі, що він є власним інтелектуальним творінням його автора.

Аналітичний центр Європейського парламенту відзначає, що унікальною є ситуація, коли Україна прийняла «особливе» право для забезпечення альтернативного захисту зображень, створених штучним інтелектом, відмінного від традиційного авторського права [12]. Законом України від 01.12.2022 № 2811-IX «Про авторське право та суміжні права» [13] у національному законодавстві вперше було надано правову охорону результатам діяльності штучного інтелекту, які не є творами у звичному розумінні. З'явився такий об'єкт права, як неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, тобто об'єкт, що

відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта (за визначенням, зазначеним у ст. 33 Закону). Водночас законом розмежовано охорону неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою, та охорону авторських прав на твори, які створюються фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій.

Суб'єкт права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, має право використовувати об'єкт будь-яким способом (способами), а також має виключне право дозволяти або забороняти використання твору іншими особами. Строк чинності майнового права особливого роду (*sui generis*) становить 25 років та обчислюються з 1 січня року, наступного за роком, в якому згенеровано неоригінальний об'єкт. Водночас жодні особисті немайнові права на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, не виникають і не підлягають охороні. Законом № 2811-IX також передбачена можливість у межах права особливого роду (*sui generis*) надати охорону тим базам даних, які не відповідають критеріям оригінальності та не охороняються авторським правом (розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники тощо), таке право діє з дати закінчення створення бази даних та спливає через 15 років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком створення бази даних, воно може передаватися (відчужуватися) відповідно до законодавства [14].

Тривалий розвиток правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності засвідчує, що класична дуалістична концепція права інтелектуальної власності, сформована наприкінці XIX ст., не була пристосована до появи нових нетипових об'єктів права інтелектуальної власності, які не підпадали під ознаки об'єктів права промислової власності (*industrial property right*) або об'єктів авторського права (*copyright*). Права особливого роду (*sui generis*) поступово були визнані для багатьох найрізноманітніших об'єктів права інтелектуальної власності – сортів рослин, фармацевтичних препаратів, баз даних, географічних зазначень та зазначень

походження сільськогосподарських продуктів і продовольчих товарів. Концепція права інтелектуальної власності особливого роду (*sui generis*) може розглядатись як універсальний інструмент для надання правової охорони нетиповим об'єктам інтелектуальної власності. В Україні неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, вже має правову охорону відмінну від правової охорони оригінальних творів у межах авторського права. Водночас, у багатьох зарубіжних країнах та на міжнародному рівні підходи до правової охорони неоригінальних творів, створених з використанням штучного інтелекту ще остаточно не сформовані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26.10.1961. URL: <https://zakononline.ua/documents/show/140541> 140541.
2. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин від 02.12.1961. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_856#Text
3. Васильєв Є.О. Розвиток правової охорони об'єктів права промислової власності у країнах ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №12. С. 20-29.
4. Капіца Ю. Сертифікат додаткової охорони лікарських засобів ЄС та продовження строку чинності патенту на винахід в Україні. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. №5. С. 49-57.
5. Капіца Ю.М. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу: формування, інститути, напрями розвитку: монографія; Нац. акад. наук України, Центр дослідж. інтелект. власн. та трансф. технол. К. : Академперіодика, 2017. 664 с.
6. World Trade Organization (WTO) – Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement) URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/305907>.
7. Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради "Про правовий захист баз даних". URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_241#Text

8. Copyright, Designs and Patents Act 1988. *UK Public General Acts*. 1988. C.48. URL:

<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/contents/enacted>

9. Intellectual property rights for the development of artificial intelligence technologies. 2020/2015(INI). European Parliament: Legislative Observatory. URL:

[https://oeil.europarl.europa.eu/oeil/en/procedure-file?reference=2020/2015\(INI\)](https://oeil.europarl.europa.eu/oeil/en/procedure-file?reference=2020/2015(INI))

10. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>

11. Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 16 July 2009. Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening. Reference for a preliminary ruling: Højesteret - Denmark. URL: <https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/document/C/2008/C-0005-08-00000000RP-01-P-01/ARRET/72482-EN-1-html>

12. Copyright of AI-generated works: Approaches in the EU and beyond. Briefing. European Parliament: Think Tank. URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI%282025%29782585

13. Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX «Про авторське право та суміжні права». *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 57. Ст. 166.

14. Васильєв Є.О., Пономарьова Г.П. Історичні особливості та новітні тенденції охорони авторського права в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №12. С. 20-28.

Стеценко Ніна Сергіївна,
канд. юрид. наук,
асист. кафедри теорії та історії права
НЮУ імені Ярослава Мудрого

БІЛЬ ПРО ПРАВА 1689 року ТА ЙОГО ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Славна революція 1688 року була початком процесу встановлення в Англії конституційної монархії. Парламент, який зібрався у січні 1689 року у Лондоні постав як Конвент з надзвичайними повноваженнями. На ньому була зроблена заява про добровільне зречення престолу англійським королем Яковом II, після чого королівську владу було передано Вільгельму Оранському, штатгальтеру Голландії.

Своє юридичне відображення Славна революція мала у Білі про права 1689 року і у Акті про престолонаслідування 1701 року. Як фундамент конституційної монархії Англії та демократичного напрямку розвитку парламентаризму, виступав Біль про права 1689 року [1, с. 34]. У вступі цього документу зазначалися, передусім, зловживання короля Джеймса II, який за участі різноманітних зловмисних радників, суддів і урядників, намагався не тільки викоренити закони і вольності королівства, а й Протестантську релігію. При цьому, за допомогою привласненої влади призупиняв дію законів та їх виконання без згоди Парламенту. Також засуджувалося стягнення зборів на користь і у розпорядження Корони, ігноруючи порядок, встановлений Парламентом. [2, с. 318].

З великим обуренням, парламентарі виклали у вступі до Біля права 1689 року й інші зловживання короля, а саме : заборону носіння зброї добрими підданими, що були протестантами; застосування довільних, незаконних форм діловодства; встановлення надмірних податків і штрафів; запровадження незаконних покарань і конфіскацій тощо [2, с. 318]. Важливим було те, що беручи активну участь державотворчому процесі, Вільгельм Оранський дослухався до порад Духовних і Світських Лордів і декотрих значних осіб із англійських громад. Це стосувалося, у першу чергу, процесу виборів правоздатних представників усього народу до Парламенту. Новообраний Парламент зібрався у Вестмінстері для обговорення державних проблем та для відновлення і засвідчення своїх давніх вольностей і прав. І 13

лютого 1689 року було прийнято Біль про права, перший з англійських конституційних законів вказаного період [2, с. 318]. Виходячи з його змісту, він істотно обмежував королівську владу на користь Парламенту, а саме : ніхто, і у тому числі король, не міг призупиняти дію законів а також скасовувати їх без згоди Парламенту (ст. 1 -2); король уже не міг встановлювати своїм повелінням суд комісарів у церковних справах, а також установи і суди подібного роду (ст. 3); королю заборонялося призначати і збирати податки без дозволу Парламенту (ст. 4). Також, ст. 5 Біля про права 1689 року, закріплювала право підданих звертатися з клопотаннями до короля, забороняючи переслідування за них. При цьому, король не мав права збирати і утримувати армію без дозволу Парламенту (ст. 6). Важливим було і положення статті 8: «Вибори в члени Парламенту мають бути вільними». [2, с. 318].

З огляду на те, що у Європі періоду Середньовіччя спостерігалось суттєве обмеження свободи слова, а критика світської та церковної влади мала негативні наслідки для особи, то стаття 9 Біля про права 1689 року мала прогресивне значення для функціонування Парламенту в нових умовах [3, с. 82]. У статті зазначалося, що « Свобода слова, дебатів і актів у Парламенті не повинна бути обмежувана і піддавана контролеві в якому - небудь суді або місці, крім парламенту»[2, с. 318]. Важливим було і те, що у Білі про права 1689 року заборонялося вимагання надмірних застав, накладання надмірних штрафів або жорстких і незвичайних покарань (ст. 10). Про важливу роль і значення Парламенту у той період було зазначено у ст. 13: парламентарі вважали, що для припинення усіляких зловживань і для поліпшення, зміцнення і збереження законів Парламент мав скликатися досить часто [2, с. 318].

У висновку зазначимо наступне: запрошення на англійський трон Вільгельма Оранського зумовило створення союзу між феодалним дворянством і буржуазією. Компроміс цих класів не був випадковим і зберігався й надалі. Тож, Парламент, унаслідок тогочасної системи виборів, складався, переважно, з представників феодално - дворянського класу, а закони, які проймалися у цей період, об'єктивно відповідали інтересам усієї правлячої верхівки. Біль про права 1689 року закріпив пріоритет парламентської влади над королівською та ідеологічні засади визнання особистих і політичних прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кожан В. В. Теоретичні основи і практика законодавчого закріплення особистих прав людини. / Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція. 2015. №, том 1 с.34.

2. Історія держави і права зарубіжних країн . Хрестоматія : Навч. пос. для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / За ред. В. Д. Гончаренка. - Кол. Упорядників : В. Д. Гончаренко, О. Д. Святоцький, М. М. Страхов, С. І. Пирогова. - К. : Видавничий Дім «Ін Юре». 2002. - 716 с.

3. Панкратова В. О. Право на свободу слова: теоретико - правовий аспект. Ужгородський Національний університет. / Електронне наукове видання «Аналітико - порівняльне правознавство». №2. 2024 . 805 с.

Абдурахманова Руслана Андріївна,
студентка 1 курсу, 2 групи
факультету права та економічної безпеки
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ПАМ'ЯТКИ АНТИЧНОСТІ ТА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Правові пам'ятки є ключовим джерелом для розуміння життя та суспільної організації в різних історичних епохах. Вони надають можливість простежити способи вирішення конфліктів, встановлення правил і регулювання відносин між людьми. Ці документи відкривають цінності, важливі для суспільства, та дозволяють простежити, як право розвивалося з плином часу.

Античний період залишив багату спадщину письмових документів, які висвітлюють закони та норми поведінки. Зокрема, закони Стародавнього Риму та Греції значно вплинули на розвиток юридичних систем у майбутньому. У цих текстах міститься регулювання як кримінальних, так і цивільних справ, що свідчить про високий рівень організованості тогочасного суспільства.

Законодавчі акти Античності здебільшого були зорієнтовані на підтримку порядку і захист інтересів держави. Водночас вони регулювали відносини між громадянами, закріплюючи їхні права та

обов'язки [1, с. 10]. Для сучасних дослідників ці тексти стали безцінними джерелами інформації про соціальну структуру минулого. У Середньовіччі правові пам'ятки продовжували виконувати важливу функцію, хоча вже відображали складнішу феодальну систему.

Значну роль мали феодальні звичаї та привілеї, які визначали відносини між сеньйорами і васалами. У документах того часу часто описувалися права на землю, податкові обов'язки та обов'язки селян. Окрім цього, у Середньовіччі з'явилися королівські укази й грамоти, які встановлювали нові закони на рівні королівств. Ці документи сприяли централізації влади, зводячи до мінімуму місцеву автономію феодалів і запроваджуючи єдині норми для різних регіонів.

Деякі правові пам'ятки Античності та Середньовіччя збереглися у вигляді написів на камені чи металевих табличках, які витримували випробування часом і залишалися доступними для сучасних досліджень. Водночас рукописи на папірусі чи пергаменті часто втрачалися через природне зношення або військові конфлікти.

Цінним джерелом вивчення права також є судові записи, які збереглися в хроніках чи архівах. Вони демонструють, як закони застосовувалися на практиці, а також як судді вирішували спори [2, с. 368]. Такі матеріали дозволяють оцінити ефективність окремих законів і з'ясувати причини, що призводили до юридичних суперечок.

Дослідники приділяють значну увагу кодексам, які упорядковували закони та створювали їхню систематизацію. Наприклад, у Римській імперії Кодекс Юстиніана об'єднав численні постанови та накази в одну цілісну систему. Подібні збірники полегшували роботу юристів і сприяли навчанню майбутніх правознавців.

У період Середньовіччя складання кодексів часто було завданням монахів або королівських секретарів. Вони записували закони та традиції, доповнюючи їх коментарями й поясненнями. Такий підхід забезпечував передачу правничих знань до наступних поколінь і зміцнював стабільність у суспільстві.

Правові пам'ятки відображають не лише норми поведінки, але й культуру, релігійні погляди та світогляд людей того часу. Через них можна зрозуміти, що було пріоритетним для суспільства,

які цінності воно сповідувало та яке уявлення мало про справедливість [3, с. 252].

Аналіз цих пам'яток дає змогу порівняти розвиток права в різних країнах і епохах. Це наочно демонструє, як окремі норми могли бути запозичені чи трансформовані, тоді як інші залишалися незмінними протягом сотень років. Такий підхід дозволяє простежити поступовий розвиток правових систем.

Ознайомлення з правовими пам'ятками Античності та Середньовіччя є надзвичайно важливим для підготовки сучасних фахівців у галузі права та історії. Воно допомагає осмислити джерела сучасного права й основні принципи, на яких базуються нинішні правові системи.

Правові пам'ятки є важливим інструментом для розуміння соціальних взаємин та ролі різних груп населення у суспільстві. Вони дозволяють побачити, як визначалися права і обов'язки чоловіків і жінок, вільних громадян і рабів, сеньйорів і селян, даючи змогу відтворити загальну картину повсякденного життя минулих епох.

Отже, правові пам'ятки становлять собою безцінне джерело знань про минуле. Вони розкривають етапи розвитку суспільства, права та культури від Античності до Середньовіччя і залишаються фундаментом для подальших досліджень у сфері історії права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Забзалюк Д. Реформування канонічного права в добу європейського середньовіччя (XI–XIII ст.). Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2023. № 1 (37). С. 813. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/volume-10-number-137-2023/reformuvannya-kanonichnogo-prava-v-dobu-yevropeyskogo>

2. Шевченко Л. А. Історичні аспекти виникнення міжнародного приватного права: античний та середньовічний етапи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/312335>

3. Котвяковський Ю. О., Ободєєва К. Ю. Принципи цивільного судочинства в Стародавньому Римі: історико-правовий огляд. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. URL:

<https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/316976>

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д.А.

Барчан Ілона Андріївна,
студентка 1 курсу, 1 групи
факультету слідчої та детективної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЙОГО МОДЕРНІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ВИМОГ ЄС

Антикорупційна політика є фундаментальним інститутом, що визначає стійкість державного управління, особливо в умовах воєнного часу та активного європейського інтеграційного процесу України. Її формування є результатом складної історичної еволюції, що охоплює засвоєння європейських правових традицій, подолання радянської спадщини та адаптацію до жорстких вимог Європейського Союзу.

Історичні витоки інституту сягають XIX–XX століть, коли у розвинених європейських правових системах відбувалося становлення механізмів підзвітності публічної адміністрації та криміналізації зловживань владою. Натомість, Україна успадкувала радянську модель, для якої були характерні закритість, імітація боротьби з корупцією, а також тотальна підконтрольність правоохоронних органів партійній вертикалі. Це унеможливило формування справді незалежних антикорупційних інститутів і створило значні перешкоди для становлення національної системи після 1991 року.

Якісний прорив відбувся після Революції Гідності, коли в країні розпочалося формування антикорупційної інфраструктури нового зразка, орієнтованої на стандарти Європейського Союзу (ЄС) та GRECO. Було створено Національне антикорупційне бюро (НАБУ), Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП), Вищий антикорупційний суд (ВАКС), а також Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Запровадження електронного декларування, відкритих реєстрів та цифрових

інструментів контролю ознаменувало перехід до системної та превентивної політики [1; 2]. Ці інституції від самого початку стали предметом пильного моніторингу з боку Єврокомісії, що підкреслювало їхню критичну роль у контексті європейських прагнень України.

Унікальним та критичним етапом у новітній історії інституту стала інституційна криза 2025 року, яка перевірила стійкість системи. 22 липня Верховна Рада ухвалила законопроект, який фактично підпорядковував НАБУ та САП Генеральному прокурору, що розцінювалося як пряма загроза їхній незалежності та демонтаж ключових антикорупційних зобов'язань перед ЄС. Ця спроба обмеження незалежності спровокувала масштабну негативну реакцію громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Під їхнім тиском та за активної участі Європейської Комісії вже 31 липня був підписаний інший закон, який відновив автономію НАБУ та САП, повернувши інституційний баланс. Цей кейс є ключовим, оскільки він вперше засвідчив, що стійкість антикорупційної системи в Україні залежить не лише від законодавства, а й від ефективної взаємодії демократичної участі та міжнародної інтеграції.

Війна 2022–2025 років посилила корупційні ризики, особливо у сферах оборонних закупівель, управління гуманітарними потоками та відновлення. Модернізація антикорупційної політики у відповідь на ці виклики полягала у впровадженні нових механізмів моніторингу ризикових сфер, розширенні цифровізації державних послуг та удосконаленні контролю за використанням міжнародної допомоги, що відповідає сучасним аналітичним звітам міжнародних організацій.

Європейський Союз відіграє визначальну роль у сучасній модернізації, виступаючи основним каталізатором реформ. Виконання рекомендацій Єврокомісії, участь у циклах оцінювання GRECO та поступове наближення до *acquis communautaire* наразі безпосередньо визначають темп переговорів про вступ [3; 4].

Таким чином, антикорупційна політика України пройшла шлях від фрагментарних заходів до формування цілісної системи незалежних органів. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному поєднанні історичних етапів розвитку інституту з аналізом сучасної кризи управління, що дозволяє розглядати

антикорупційну політику як динамічну систему, ефективність якої залежить від демократичної участі та міжнародних зобов'язань. Модернізація цієї політики у контексті вимог ЄС формує нову якість публічного управління та є необхідною умовою для успішної післявоєнної відбудови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року №1700-VII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
2. GRECO. Оціночні та звітні доповіді щодо України (2019–2024). URL: <https://rm.coe.int/grecorc4-2024-15-final-eng-add-to-the-2nd-compliance-report-ukraine-pu/1680b45887>
3. Європейська комісія. Звіти про прогрес України у межах процесу вступу до ЄС (2022–2024). URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine+Report+2024.pdf
4. Acquis Європейського Союзу у сфері антикорупційних стандартів. Брюссель, 2023. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/22506-SWD_2023_699-Ukraine-report_ENG-UKR.pdf

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д.А.

*Бутівщенко Рената Дмитрівна,
студентка I курсу, 6 групи
факультету юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ВИДИ ПОКАРАНЬ ЗА ЦЕРКОВНИМИ СТАТУТАМИ КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА СВЯТОСЛАВИЧА, ПРО ДЕСЯТИНИ СУДИ І ЛЮДЕЙ ЦЕРКОВНИХ ТА КНЯЗЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО ПРО ЦЕРКОВНІ СУДИ

Церковні Статути князя Володимира Святославича про десятини, суди і людей церковних (далі Церковний Статут князя Володимира) та князя Ярослава Мудрого про церковні суди (далі Церковний Статут князя Ярослава) є одними з найважливіших правових пам'яток Київської Русі. Вони регулювали відносини між

світською та церковною владою, визначали правовий статус церкви і встановлювали її юрисдикцію у сфері сімейно-шлюбних відносин та низці кримінальних справ.

Церковний Статут князя Володимира та церковний Статут князя Ярослава вперше юридично закріпили право церкви карати за злочини, що порушували християнську мораль, сімейні відносини та церковний устрій. Це стало важливим етапом у процесі християнізації права та інтеграції візантійських канонічних норм у правову систему Київської Русі [2, ст. 63-64]. На відміну від Церковного Статуту князя Ярослава, у Церковному Статуті Володимира, вказується лише такий вид покарання як прокляття (статті 14 та 19). Він більше орієнтований на регулювання відносин між державою та Церквою [3, ст. 242-246]. Наприклад стаття 14, ймовірно, адресувалася тевунам та іншим посадовим особам, які могли втручатися у справи церковного суду і містила як міру відповідальності — відповідальність перед богом. Загалом всі вони були спрямовані на захищення наданих церкві державою прав, спрямованих на здійснення покарання, наголошуючи на проклятті кожного, хто буде втручатися у ці повноваження. [1, ст. 39-40]. Важливо зазначити, що церковний Статут князя Володимира, як первинний акт, вже мав перелік злочинів, про те не містив покарань (стаття 9 Статуту князя Володимира), адже був більше зосереджений на юридичному закріпленні прав Церкви та визначенні її юрисдикції, застосовуючи як найвище покарання прокляття за посягання на ці повноваження. [1, ст. 40]. У свою чергу, Церковний Статут Ярослава, базувався на конкретних покараннях, переймаючи Візантійські Номоканони [2, ст. 64]. Більшість покарань — це були переважно штрафи (на користь єпископа), рідше церковні, як от церковний дім. Це особливо простежується у статті 12 вказаного Статуту. Тілесні ж покарання майже не зустрічалися у статуті. [1, ст. 41-45]

Необхідно наголосити, що система покарань у церковному статуті Ярослава була побудована на принципі фінансового відшкодування, але зі специфічним розмежуванням інтересів: штрафи чітко розділялися на користь князя і на користь церкви. Це добре простежується у статті 10 Статуту князя Ярослава, в якій встановлюється два окремих штрафи — на користь потерпілої сторони та на користь церкви. Стягнення на користь єпископа (як

«єпископська покута») за злочини проти моралі також є ключовим положенням Статуту Ярослава, що підтверджує фінансову основу церковного покарання. Такі церковні покарання (єпітимії) ж мали суто виховний характер, спрямований більше на духовний стан особи порушника. Вищою мірою покарання була Анафема (прокляття собором). Найяскравіший її прояв ми можемо побачити у 19 статті церковного Статуту князя Володимира (яка є підсиленням та продовженням статті 14). Як приклад щодо покарань у Статуті князя Ярослава можна розглянути статтю 5. За позбавлення від плоду або народження позашлюбної дитини жінкою, був застосований примус: піст протягом 3х років, який вона мала відбувати у церковному домі [1, ст. 42]. Хоча тілесні покарання були менш деталізовані у Статутах порівняно зі штрафами, вони все ж застосовувалися. Як правило, вони слугували альтернативою для незаможних осіб, нездатних сплатити високі штрафи, або застосовувалися за найтяжчі злочини проти монастирського чи церковного устрою [2 ст. 64-66]. Натомість, Статут князя Ярослава являв собою наступний етап розвитку церковного законодавства, де був перехід до санкцій та уніфікації покарань. Він систематизує види правопорушень, детально прописуючи штрафи, єпітимії та тілесні заходи. А крім того демонструє глибоку деталізацію покарань за порушення канонів, пов'язаних із сім'єю та моральністю (таких як кровозмішення і багатоженство) (це статті 12, 14, 15, 19, 21, 22), що є ознакою подальшого поглиблення християнізації Русі. [1, ст. 42-43].

Отже, церковні Статuti князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого стали важливим етапом у становленні правової системи Київської Русі, демонструючи синтез візантійського канонічного права і місцевого світського законодавства. Система покарань була дуалістичною, створила собі окреме правове поле, зосереджене на християнській моралі, сім'ї та вірі. На відміну від Церковного Статуту Володимира, Статут князя Ярослава засвідчив еволюцію права у бік деталізації та уніфікації санкцій, а також посилення захисту економічної та судової автономії церкви. Види покарань за Церковними Статутами слугували не лише інструментом юстиції, а й потужним засобом християнізації суспільства та формування нових соціально-правових цінностей на Русі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посіб. для юрид. вищ. навч. закладів і фак. : у 2-х т. Т. 1 : 3 найдавніших часів до початку XX ст. / за ред. члена-кореспондента Акад. прав. наук України В. Д. Гончаренка, А. І. Рогожина, О. Д. Святоцького. – Київ : Ін Юре, 1997. – 464 с.

2. Крижевський А. В. Вплив рецепції римо-візантійської права на формування правової культури Русі: на прикладі Церковного Уставу князя Володимира. Аналітично-порівняльне правознавство. (Електрон. наук. вид.). 2025. № 2. С. 61–. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/326800>

3. Сабат П. Церковні устави князів Володимира Великого і Ярослава Мудрого рукописного Київського Требника (XV – початок XVI ст.) Апостольської Ватиканської Бібліотеки з фонду Борджіо-Ілліріко № 15. Науковий вісник Ужгородського нац. університету. Сер.: Історія. 2011. Вип. 26. С. 242–246.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асистент кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н.С.

Гайдук Вікторія Вікторівна,
студентка 1 курсу, 4 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПОКАРАННЯ ЗА СКОЄННЯ ЗЛОЧИНІВ У ПРАВІ РУСІ-УКРАЇНИ

Право Русі-України формувалося протягом тривалого часу, початок формування розпочався в період раннього середньовіччя. Основними джерелами права Русі-України були звичаї та традиції, які сформувалися ще в родоплемінному суспільстві. Право мало свої особливості, які відрізняли його від права західноєвропейських країн.

Найважливішим джерелом законів у цей період була Руська Правда, яка закріплювала основні правила суспільства, які виникли задовго до появи самого збірника законів. Цей збірник законів регулював кримінальні, майнові та процесуальні відносини. Тому, говорячи про кримінальне право Русі-України, воно формувалося на

основі Руської Правди. Саме цей збірник став так званим фундаментом для регулювання суспільних відносин та визначення, встановлення системи злочинів та відповідних покарань. Руська Правда стала правовою пам'яткою, яка поєднувала в собі елементи звичаєвого права, місцевих традицій та впливу церковних норм. Це дозволяло встановлювати різноманітні форми відповідальності, залежно від тяжкості правопорушення та соціального статусу потерпілого і злочинця [1, с. 15-22].

Основним способом покарання була компенсація шкоди потерпілому. Метою цього покарання було не каральне знищення потерпілого, а відшкодування шкоди потерпілому. Такі покарання мали різний розмір залежно від соціального статусу жертви та злочинця. Холоп або смерд, зазвичай, оцінювалися нижче, ніж вільна людина., тобто можемо зробити висновок про те, що наявна певна соціальна диференціація – покарання залежить від соціального статусу.

Таким чином, система покарань не лише захищала права людей, а й підтримувала суспільну ієрархію. Так, за вбивство князя або «княжа мужа» стягувалася вища віра - 80 гривень, за убивство вільної людини встановлювалася віра у 40 гривень, а за вбивство смерда або холопа - 20 гривень [2, с. 103-104].

Однак за тяжкі злочини застосовували суворіші покарання. Застосовувалася система «потоку і розграбування», коли злочинця виганяли з громади, конфісковували майно. Такі покарання призначалися за підпал, розбій або повторну крадіжку[2, с. 105-107].

Важливо зазначити те, що фізичні покарання, такі як відтинання кінцівок або застосування побиття, тілесних страждань було не прийнятним для Руської Правди. Їх застосовували рідко. Тому кримінальна система покарань свідчила про прагнення суспільства до мирного врегулювання конфліктів [3, с. 89-91].

Однією особливістю була роль сусідів та родичів у розслідуванні. Сусіди та родичі потерпілого часто брали участь у розслідуванні, а громада могла накладати покарання або забезпечити порядок його виконання [4, с.237-245].

Отже, система покарань Русі-України сформувалася під впливом звичаєвих традицій та соціальної структури того часу. Головною метою було не нанести важке покарання злочинцю, а відновити так звану порушену рівновагу в суспільстві та

компенсувати завдану шкоду потерпілому. Саме тому переважали такі покарання як: штрафи, віра, відшкодування збитків.

Найсудовішими були потік і розграбування, які застосовувалися лише при вчиненні найтяжчих злочинів. Така система покарань допомагала в деякій мірі зберігати порядок у суспільстві, зміцнювала певну, так звану внутрішню єдність. Завдяки всім цим чинникам правові норми того часу стали важливим етапом для подальшого розвитку права та української правової традиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білецький Л. Т. Руська Правда й історія її тексту // Антологія української юридичної думки. Том 2. Київ, 2002. С. 15–22.

2. Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (IX – XX ст.): навч. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. С. 23–34, 101–107.

3. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за заподіяння майнової шкоди в період Київської Русі і феодальної роздробленості (IX – середина XIII ст.) // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. Харків: Право, 2011. Вип. 21. С. 89–91.

4. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Том V (репринтне відтворення вид. 1905 р.). — Київ: (репринтне видання), 1994. С. 237–245.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

*Глушакова Крістіна Владиславівна,
студентка I курсу, I групи
факультету слідчої та детективної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ВПЛИВ РИМСЬКОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ

Римське право посідає фундаментальне місце в історії європейської правової думки, оскільки воно стало основою для формування більшості сучасних правових систем континентальної Європи. Його нормативна структура, концептуальні принципи та

методи правотворчості сформували своєрідну «правову матрицю», що й сьогодні визначає підходи до законодавства, правозастосування та юридичної освіти. Значення римського права проявляється у кількох ключових аспектах: цивілізаційному, історичному та юридичному, які тісно взаємопов'язані та доповнюють один одного.

Цивілізаційне та історичне значення римського права.

Цивілізаційна роль римського права полягає в його внеску у формування загальноєвропейської цивілізації. Римська юриспруденція не просто регулювала відносини в античному суспільстві, а й заклала універсальні правові, методологічні та світоглядні основи, які стали спільним фундаментом для подальшого розвитку Європи.

Історичне значення римського права для Європи, включно з Україною, полягає у його тривалому та системному впливі на формування правових систем. Після падіння Римської імперії в 476 р. римське право продовжувало існувати у Візантії, а пізніше пережило період забуття. Однак навіть у цей час його норми впливали на правову свідомість населення та поступово вводилися у повсякденну практику. Середньовічні глосатори і постглосатори систематизували римське право, переосмислюючи його та адаптуючи до нових соціально-економічних умов. Завдяки цьому воно стало основою континентальної (романо-германської) правової сім'ї, яка й до сьогодні домінує в Європі.

Основні напрями впливу на сучасні правові системи.

1. *Принципи приватного права.*

Сучасне цивільне право європейських держав спирається на класичні римські принципи: автономію волі сторін, рівність учасників цивільних правовідносин, непорушність власності, необхідність відшкодування збитків, а також поділ прав на речові та зобов'язальні. Ці засади знайшли відображення у фундаментальних кодифікаціях, таких як Кодекс Наполеона (1804 р.) та сучасні цивільні кодекси багатьох європейських країн. Важливим є також вплив на систему сімейного та комерційного права, де римські інститути «контракт», «зобов'язання» та «приватна власність» стали стандартними категоріями.

2. *Юридичні конструкції та термінологія.*

Багато сучасних правових понять є прямими запозиченнями з римського права, включно з такими поняттями, як «договір», «делікт», «сервітут», «позовна давність», «спадкування», «юрисдикція». Римська юриспруденція вирізнялася високорозвиненою технікою правотворчості: юристи ретельно аналізували конкретні правовідносини та формулювали висновки з логічною послідовністю й аргументованістю. Сучасна практика правозастосування та наукові дослідження значною мірою спираються на ці методи, що забезпечує чіткість та системність нормативних актів.

3. Рецепція у Новий час.

Кодифікаційні процеси XVIII–XIX ст. відбувалися під потужним впливом римського приватного права. Французький, італійський, іспанський та голландський цивільні кодекси відтворювали структуру та концепції римських джерел. Юридична освіта у європейських університетах будувалася на вивченні Дигестів Юстиніана, що забезпечувало єдину правову традицію для багатьох держав і сприяло формуванню європейської правової єдності.

4. Вплив на міжнародне право та правову інтеграцію.

Римська концепція *jus gentium* («права народів») стала попередником сучасного міжнародного права. В Європейському Союзі простежується римський вплив на регулювання приватноправових відносин, зокрема у сфері контрактного права, відповідальності та права власності. Таким чином, римське право не лише вплинуло на національні системи, а й стало основою для формування наднаціональних правових стандартів.

5. Методологічне та наукове значення.

Римське право виконує методологічну функцію у правовій науці, слугуючи базою для розвитку юридичної логіки, систематизації норм та формування правової аргументації. Аналіз римських джерел дозволяє відстежувати еволюцію правових категорій, зрозуміти механізми виникнення норм та підготувати фахівців із глибоким розумінням правових принципів.

Вплив римського права на сучасні європейські правові системи є багаторівневим і комплексним. Воно визначило структуру цивільного права, заклало фундаментальні принципи правових відносин, сформувало юридичну техніку та забезпечило методологічну основу для юридичної освіти. Римські правові

інститути й сьогодні залишаються актуальними, оскільки багато правових норм і принципів, запроваджених римськими юристами, функціонують та вдосконалюються в умовах сучасного європейського правового простору. Таким чином, римське право не лише історично визначає розвиток континентальної правової традиції, а й продовжує активно впливати на законодавство, судову практику та правову науку XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Харитонов Є. Рецепція римського приватного права як підґрунтя сучасної цивілістики. *Вісник Академії правових наук*. 1998. № 2 (13). С. 107–108.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д.А.

Гусак Анастасія Павлівна,
студентка 1 курсу, 4 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРАВОТВОРЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКТУ ЗЛУКИ: НОРМАТИВНІ АКТИ УНР ТА ЗУНР ЩОДО ОБ'ЄДНАННЯ ДЕРЖАВ

Процес об'єднання українських земель у 1919 році став одним із найважливіших етапів українського державотворення, адже був спрямований на формування соборної української держави, здатної забезпечити політичну цілісність, правову стабільність та міжнародну легітимність. УНР у цей період здійснювала масштабні правотворчі заходи, спрямовані на унормування державного устрою, відновлення республіканської форми правління та створення механізмів інтеграції регіональних адміністративних і правових систем у єдине політичне ціле. У Законі «Про форму влади в Україні» 1918 р., а також у декретах і постановах Директорії 1918–1919 рр. закріплювалася політична й територіальна неподільність українських земель та правові засади їх об'єднання [1, с. 170].

Важливе значення мали нормативні акти, що регулювали процедуру політичного зближення з Західноукраїнською Народною

Республікою. Постанова Директорії УНР від 3 січня 1919 р. задекларувала рішення про об'єднання з ЗУНР, заклавши правову основу для подальшого оформлення Акта Злуки. Переговори щодо інтеграції вели представники обох республік — Володимир Винниченко, Симон Петлюра, Федір Швець з боку УНР та Лонгин Цегельський, Лев Бачинський і Дмитро Левицький з боку ЗУНР. Саме ці діячі узгоджували механізми збереження автономних адміністративних структур, тимчасової чинності окремих законів та подальшої уніфікації державної системи [2, с. 300].

ЗУНР також вела активну правотворчу діяльність, ухваливши низку нормативних актів, які створювали юридичні передумови для об'єднання із Східною Україною. Тимчасовий Основний закон ЗУНР від 13 листопада 1918 р. закріплював її державний суверенітет та наголошував на прагненні до соборності українських земель. Кульмінацією стало проголошення Акта Злуки 22 січня 1919 р. на Софійській площі в Києві — документа, що юридично оформив створення єдиної української держави. Цей акт супроводжувався ухваленням «Тимчасового закону про форму влади в ЗУНР», який закріплював особливий статус Західної області УНР, дозволяючи тимчасове збереження її окремої судової, адміністративної та законодавчої системи до завершення процесу уніфікації [1, с. 169].

Важливою подією став Трудовий конгрес України. «Почати хоча б з того, що існують різні версії самого дня відкриття — називаються 22 і 23 січня. В принципі кожна з цих дат може бути прийнята, оскільки урочисте відкриття відбулося саме 23 січня, але напередодні почалися міжфракційні консультації й засідання „Ради старійшин“. На нього приїхало близько 400 делегатів». Під час заходу було визначено завдання уніфікації законодавства у сферах судочинства, адміністрації, земельних відносин та військового управління, що свідчило про системний підхід до реалізації соборності українських земель [4, с. 124].

Законодавчі акти УНР і ЗУНР були спрямовані на гармонізацію їхніх правових систем, що передбачало уніфікацію судоустрою, узгодження процесуальних норм та створення спільного правового простору. Важливим напрямом стала інтеграція військових структур: постанови Директорії регламентували порядок об'єднання Армії УНР та Української Галицької Армії в єдину

військово-адміністративну систему, що зміцнювало обороноздатність і державний суверенітет [2, с. 302].

Вироблення єдиної адміністративної моделі включало адаптацію норм законодавства ЗУНР до адміністративних округів УНР і застосування перехідних механізмів, які тимчасово зберігали чинність галицького права до ухвалення загальноукраїнських кодексів. Для узгодження законодавства створювалися спільні комісії за участю провідних юристів — Степана Барана, Станіслава Дністрянського та Андрія Лівичького. Комісії розробляли уніфіковані норми в адміністративній, цивільній, кримінальній та військовій сферах, формуючи правову основу для подальшого конституційного розвитку об'єднаної держави [1, с. 172].

Комплекс нормативно-правових актів закріплював розподіл повноважень між органами влади, встановлював права й обов'язки громадян та визначав принципи функціонування державних інституцій у перехідний період. Законодавчі ініціативи УНР і ЗУНР перетворили політичні домовленості на юридично оформлене державне утворення, що отримало ознаки соборності, внутрішньої цілісності та міжнародної суб'єктності. Ці акти стали прецедентом для подальших державотворчих процесів ХХ століття, заклали історико-правову основу формування українського суверенітету [1, с. 171-172].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні: Навч. посібник. Харків: Право, 2007. с. 166-172.
2. Жерноклеєв О. Джерела з історії ЗУНР у фондах Державного архіву Івано-Франківської області. Галичина : науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. 2014. Ч. 25-26: 1918-2013. с. 298-304.
3. Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. Історія / кер. авт. кол. й відп. ред. О.Карпенко. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2001. с. 178-183, с. 214-219.
4. Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. Держава і право України 1917–1920 рр. Київ: Либідь, 1997. с. 123-126, с. 146.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

*Дворнік Софія Олександрівна,
студентка 1 курсу, 3 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЕПІЛОГ ТА ПРОЛОГ ЗАКОНІВ ЦАРЯ ХАММУРАПІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ РЕЛІГІЇ ТА ПРАВА

Зв'язок релігії і права є найдавнішою проблемою у правовій думці людства. На етапі становлення перших держав право і релігія не відокремлювались, а норма закону мала сакральний характер. Прикладом такого поєднання є закони царя Хаммурапі, які були створені в XVIII ст. до н. е. Це одні з найдавніших і найкраще збережених правових пам'яток людства, які відображали не лише нормативний, а й релігійний зміст, виражений через пролог і епілог.

Причиною створення законів Хаммурапі була потреба в об'єднанні країни за допомогою єдиного законодавчого акту та зменшення напруги в суспільстві. При цьому рабовласники, жерці та знать бажали чітко знати свої права і привілеї, щоб у першу чергу упевнитися у безпеці власного майна. Хаммурапі ж за допомогою цього законодавчого акту намагався посилити свою владу [2, с. 40].

Щодо зв'язку релігії і права, то саме в епілозі цар Хаммурапі проголошує, що право забезпечувати справедливість та злагоду в країні, будувати та відновлювати храми і міста, охороняти населення від нападів ворогів, збирати розкиданих по територіях людей, зміцнювати укріплення, піклуватися про канали водопостачання та амбари, щоб не було голоду чи посух, а також зробити Вавилон великим і могутнім — надали йому боги [4, с. 9–10]. Хаммурапі наголошує на тому, що був покликаний за волею богів Ана, Енліля та Мардука з метою дотримання законів у державі, щоб запанувала справедливість: “Тоді мене, Хаммурапі, славного, богобоязливого князя, для того, щоб дати сяяти справедливості в країні, щоб погубити беззаконних і злих, щоб сильному не кривдити слабкого, щоб я, як Шамаш, сховався над чорноголовими й освітлював країну” [4, с. 9–10].

У епілозі показано, що цар стає посередником між божественним і людським світом, тобто влада і право були невіддільні від богів, а всі царські закони оголошувались божими. Тих, хто порушував установлений порядок чи чинив опір, вважали

такими, що виступають не лише проти влади, а й проти богів. Тому на них чекало покарання з боку божественних сил [1, с. 82].

Хоча Хаммурапі і проголошував вплив богів на його діяльність, при укладанні законів він покладався лише на мудрість і власне розуміння справедливості, а після їх створення надавав їм божественне благословення, щоб вони набули сакральної сили й авторитету [3, с. 355].

Зв'язок права з релігією простежується і в пролозі законів царя Хаммурапі. Цар давав пораду слідувати кодексу та залишити його в незмінній формі, обіцяючи за це захист та прихильність богів. Він наголошував: “Коли цей чоловік шануватиме мої слова, написані на моїй стелі, не скасує мого законодавства, не перекрутить моїх слів, не змінить мого пам'ятника, цей чоловік — як я, справедливий цар. Нехай подовжить йому Шамаш жезл, нехай пасе він людей своїх справедливо”. Якщо ж наступний цар не буде поважати закони, порушуватиме їх, скасовуватиме або перекручуватиме, Хаммурапі погрожував покаранням богів та великими муками [4, с. 34].

Необхідно зауважити, що закони Хаммурапі були основою права на Стародавньому Сході ще протягом кількох століть після знищення Хеттською державою Вавилонського царства амореїв і вплинули на біблійне законодавство та грецьке право [3, с. 355].

З огляду на вище сказане можна констатувати, що самі закони Хаммурапі не мали релігійного впливу, проте в деяких статтях релігія залишила свій відбиток, а саме: §6 — про крадіжку майна бога чи палацу; §179 — про успадкування майна божої сестри, божої дружини або блудниці; §182 — про спадщину від батька до дочки — божої дружини Мардука Вавилонського; §266 — про вплив бога на худобу; §281 — про звільнення чужоземного раба перед богом [4, с. 11–32].

Отже, можна стверджувати, що зв'язок релігії і права продемонстрований у законах царя Хаммурапі, особливо помітний у пролозі та епілозі. Саме ці фрагменти відображали обоження закону та підкреслювали його сакральне походження, проте статті кодексу, за винятком деяких, не мали релігійного впливу. Тож закони царя Хаммурапі забезпечували політичну стабільність і справедливість, а їх епілог та пролог мали сакральний характер, тому порушення розглядалося як гріх і злочин проти всього святого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бунь В. Контури теократичної деспотії у джерелах політичної думки Стародавнього Вавилону: Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії. 2020. Вип. 32. С. 81-87.

2. Андрієвич В. М. Закони царя Хаммурапі як пам'ятка політичної думки Стародавнього Сходу: Гуманітарні і соціальні науки: матеріали конференції студентів Житомирської політехніки. 2020. С. 609–610.

3. Халапсіс О. Міжнародні виміри правових міфів: Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 4. С. 354–355.

4. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн : у 2 т. Т. 1 / за ред. В. Д. Гончаренка. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 1998 504 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асистент кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н.С.

Дубинець Софія Геннадіївна,
студентка 1 курсу, 1 групи
факультету слідчої та детективної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Права людини не є вродженою чи статичною категорією, а результатом тривалої історичної еволюції правосвідомості. Їх витоки слід шукати не лише в античних концепціях природного права (софісти, стоїки), але й в середньовічних правових звичаях та корпоративних привілеях міст, цехів, станів, які закріплювали окремі гарантії для певних груп. Переломним моментом стало розуміння прав не як наданих владою, а як властивих людині від народження, що логічно вивело їх за межі окремих соціальних груп. Ключову роль у цьому зіграла доктрина природного права Нового часу, яка поєднала індивідуалізм з ідеєю універсальності.

Права першого покоління сформувалися як правовий ідеал класичного лібералізму XVII–XVIII ст. Їх ядро – особисті та

політичні права (на життя, свободу, власність, рівність перед законом, свободу думки, участь в управлінні). Філософською основою виступили концепції «суспільного договору» (Гоббс, Локк, Руссо) та «поділу влад» (Монтеск'є). Ці права мали негативний характер («свобода від» – від свавілля влади) і були спрямовані на максимальне обмеження державного втручання в автономну сферу індивіда. Їх нормативне закріплення в актах на кшталт «Білля про права» (Англія, 1689), «Декларації незалежності США» (1776) та «Декларації прав людини і громадянина» (Франція, 1789) стало триумфом буржуазних революцій та заклало основи правової держави.

Права другого покоління виникли у XIX – першій половині XX ст. як реакція на соціальні негаразди, породжені нерегульованим капіталізмом. Вони відображають перехід від пасивної ролі «ночного сторожа» держави до її активної соціальної функції. До них належать соціально-економічні та культурні права: на працю, справедливу оплату, соціальне забезпечення, відпочинок, освіту, охорону здоров'я. Ідеологічними джерелами були соціалістичні та християнсько-демократичні вчення, а також діяльність профспілок. Конституційне закріплення (наприклад, у Веймарській конституції Німеччини 1919 р.) та міжнародне визнання (у Пакті про економічні, соціальні та культурні права ООН 1966 р.) перетворили ці права на обов'язок держави щодо забезпечення гідних умов життя.

Права третього покоління, що активно заявляють про себе з другої половини XX ст., мають насамперед колективний (солідарний) характер. Вони є відповіддю на глобальні виклики та результатом боротьби народів за самовизначення. До цієї категорії належать право на мир, здорове довкілля, сталий розвиток, розпорядження природними ресурсами, культурну та національну ідентичність. Їхній статус є найбільш дискусійним: вони не завжди мають чіткий механізм реалізації та правозахисну юрисдикцію, часто носять декларативний характер, але відображають новий, взаємозалежний рівень світової спільноти.

Сьогодні парадигма прав людини стикається із серйозною критикою з боку комунітаризму (за надмірний індивідуалізм), постколоніальних досліджень (за євроцентризм) та практичних викликів (технології, міграція, тероризм). Дискутуються питання про існування прав четвертого (на доступ до інформації, цифрову

автономію) та п'ятого (біоетичні права) поколінь. Еволюція уявлень продовжується в напрямку пошуку балансу між універсалізмом і культурним релятивізмом, індивідуальними та колективними інтересами, свободою і безпекою, що вимагає постійного переосмислення історичного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Всесвітня декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. *Вісник ООН*. 1998. № 6. С. 21–25.
2. Гетьманська Є. В. Генеза та розвиток ідеї прав людини: від античності до Нового часу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 45, Т. 1. С. 24–28.
3. Загальна декларація прав людини: сучасні виміри та інтерпретації: колективна монографія / за ред. В. Є. Вороніна, О. М. Янюка. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 412 с.
4. Історія вчень про право і державу: підручник / [Б. М. Горшенев, В. М. Дрьомін, О. В. Зайчук та ін.]; за ред. В. М. Дрьоміна. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 592 с.
5. Стефанчук М. О., Стефанчук Р. О. Покоління прав людини: проблеми теорії та класифікації. *Держава і право*. 2016. Вип. 72. С. 157–166.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д.А.

*Дундук Ірина Андріївна,
студентка 1 курсу, 4 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ВІД КОДЕКСУ НАПОЛЕОНА 1804 р. ДО НІМЕЦЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО УЛОЖЕННЯ (BGB) 1896 р.: ДВІ МОДЕЛІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО МИСЛЕННЯ ПРО ЛЮДИНУ І ВЛАСНІСТЬ

Проблема співвідношення французької та німецької моделей приватного права має визначальне значення для розуміння еволюції

європейської цивілізаційної традиції. Перехід від Кодексу Наполеона 1804 р. до Німецького цивільного уложення 1896 р. відображає не просто зміну законодавчих технік, а трансформацію уявлень про природу людини, межі автономії волі та характер приватновласницьких відносин у модерному суспільстві. Порівняння цих двох систем дозволяє окреслити фундаментальні моделі правового мислення, які й досі впливають на континентальне право та практику держав Центральної і Східної Європи, зокрема України.

У науковій літературі проблема генези Кодексу Наполеона ґрунтовно досліджена у працях Я. Головченка, який акцентує на зв'язку кодифікації з політичними та соціальними трансформаціями доби революції та імперії [1, с. 12]. Важливою складовою сучасних студій є також аналіз сприйняття французького кодексу на територіях, що входили до сфер впливу Франції. Так, М. Сирко простежує застосування його положень у Польщі, показуючи, що кодекс став інструментом модернізації правових відносин і засобом уніфікації західноєвропейських правових стандартів [2, с. 129]. У свою чергу Б. Тищик і М. Сирко аналізують поширення французької цивілістичної моделі в Галичині та на Буковині, підкреслюючи, що вона істотно вплинула на розвиток інституту власності та договірного права в регіоні [3, с. 10]. Німецьку ж кодифікаційну школу глибоко розкриває Є. Харитонов, наголошуючи на складності її філософсько-догматичних підвалин та її подальшому впливі на цивільне право України [4, с. 261].

Кодекс Наполеона був побудований на ідеї універсальної, природної автономії волі, яка розглядалася як основа приватноправового порядку. Людина в ньому — індивід, носій природних прав, а власність — «священне і непорушне» право, що має мінімальні обмеження з боку держави [2, с. 130]. Відомий приклад — конструкція абсолютної власності, що дозволяла власнику максимально вільно розпоряджатися майном. Французька модель демонструє прагнення до радикальної спрощеності та юридичної ясності: кодифікація відображає соціальний запит після революції — закріпити свободу, контракт і приватну ініціативу як фундамент суспільного розвитку.

Німецьке цивільне уложення BGB 1896 р. спирається на іншу інтелектуальну парадигму. Тут автономія волі визнається, але в її раціонально-структурованій, доктринально обмеженій формі.

Людина вже не просто носій природних прав, а учасник складних соціальних зв'язків, у яких свобода реалізується через ієрархію інститутів та системну логіку права. Власність у BGB визначається не як необмежене панування над річчю, а як право, що існує у взаємодії з інтересами інших осіб і суспільства. Як зазначає Харитонов, саме німецька традиція заклала підвалини сучасного розуміння приватного права як строго структурованої системи, де принципи співмірності та добросовісності відіграють ключову роль [4, с. 265].

У порівняльному вимірі французьке право створює правопорядок через простоту та універсальність норм, тоді як BGB — через складність, деталізацію і вибудовування логічно довершеної догматики. Один з ілюстративних прикладів — регулювання зобов'язань: у Кодексі Наполеона воно спирається на загальне поняття договору, тоді як у BGB — на широкі категорії *Schuld* та *Haftung*, які дозволяють набагато точніше розмежувати види відповідальності. У сфері власності французька модель гарантує майже необмежену свободу власника, тоді як німецька — вводить більш складну систему сервітутів, обмежень та конструкцій співвласності, що відображає соціальну природу майнових відносин [3, с. 13].

Порівняння цих систем є важливим і для України, правова традиція якої історично перебувала під впливом обох моделей. Актуальним завданням є пошук балансу між універсалізмом французької кодифікації, який сприяє правовій доступності, та системністю німецької, яка забезпечує глибину правового регулювання. Перспективним напрямком подальших досліджень має стати оцінка можливості адаптації елементів BGB — зокрема розвинених інститутів відповідальності та речових прав — до сучасної реформи приватного права в Україні.

Сучасні інтеграційні процеси в Європейському Союзі демонструють поступове зближення французької та німецької традицій у межах проєктів уніфікації приватного права. Такі ініціативи, як Принципи європейського договірної права чи Проєкт спільної системи посилання, фактично відтворюють компроміс між лаконізмом французької моделі та високою аналітичністю німецької догматики, що свідчить про те, що майбутнє європейської цивілістики полягає не у виборі між цими двома історичними

кодексами, а у формуванні синтезованої правової архітектури, придатної для складних суспільств ХХІ століття. Такий підхід здатний забезпечити гнучкий баланс між індивідуальною автономією та соціальними обмеженнями, що є актуальним і для модернізації українського приватного права.

Таким чином, французька й німецька моделі цивілізаційного мислення репрезентують дві взаємодоповнювальні парадигми — «свободи» та «структури». Перша утверджує примат автономії особи та спрощеного правового регулювання, друга ж вибудовує раціональну, системну і внутрішньо узгоджену модель приватного права, у якій свобода поєднується з вимогами соціальної відповідальності. Саме взаємодія цих правових традицій сформувала зміст континентальної цивілістики, вплинула на розвиток доктрини речового та зобов'язального права та зумовила появу сучасних інтеграційних моделей на рівні ЄС. Сьогодні їхня спадщина залишається важливим орієнтиром для держав, що перебувають у процесі трансформації або кодифікаційного оновлення приватного права, оскільки дозволяє шукати оптимальне поєднання юридичної ясності, гнучкості та системності. Для України вивчення цих двох підходів є не лише історичною цікавістю, а й практичною необхідністю, адже саме на перетині французького універсалізму та німецької аналітичності можуть бути сформовані сучасні, ефективні та стійкі механізми приватноправового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Головченко Я. В. Цивільний кодекс Франції: від революції до імперії // Наукові записки. 2023. УДК 347(44+438+498)(094.4)(091). URL: <https://share.google/i981U3Qg3fowwybWD> (дата звернення: 04.12.2025).
2. Сирко М. Цивільний кодекс Наполеона Бонапарта 1804 р. та його застосування на території Польщі // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Вип. 59. С. 128–133. ISSN 0136–8168. URL: <https://share.google/MQGcPVXMYyS9BTEIS> (дата звернення: 04.12.2025).
3. Тищик Б., Сирко М. Вплив Цивільного кодексу Франції

1804 р. на правове регулювання цивільних відносин у Буковині та Галичині // Історико-правовий часопис. 2016. № 1 (7). С. 8–15. УДК 347.4(44) «08/19»(075). URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/10804/1/тищик.pdf> (дата звернення: 04.12.2025).

4. Харитонов Є. О. Формування концепції німецького цивільного кодексу (BGB) та її вплив на розвиток цивілістичної думки в Україні // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2013. Т. 13. С. 260–270. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/cdcc08e4-95a0-4867-a67d-1db45df1f5ce9> (дата звернення: 04.12.2025).

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

Завдов'єва Анастасія Андріївна,
студентка 1 курсу, 4 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ВНЕСОК ПРАВОТВОРЧОСТІ 1917-1921 рр. У ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Часто, розмірковуючи про генезу сучасної української правової системи, ми автоматично звертаємось до радянської спадщини або до процесів, що почалися після 1991 року. Проте, існує проміжок часу, який також фундаментально вплинув на нашу правову реальність. Це епоха Української революції 1917-1921 років. Цей період був не лише часом політичного протистояння, а й епохою активної законотворчої діяльності, коли Україна намагалася відразу сформуватися як правова держава європейського типу[1 , с. 10-15].

Загальні підручники з історії права нерідко розглядають розвиток національних систем як поступовий процес, що триває століттями. Українська революція 1917-1921 років не вписується у ці рамки. Тут ми стикаємось з феноменом «правотворчого сплеску» – спроби в умовах війни, нестабільності та обмеженості ресурсів створити комплексну правову систему[1 , с. 43-69].

Українська Центральна Рада, Гетьманат і Директорія,

незважаючи на всі розбіжності, працювали над створенням Основного Закону. Конституція УНР 1918 року та проєкт гетьмана Скоропадського, а згодом і Конституція ЗУНР 1919 року, були не лише документами. Вони стали материнськими клітинами, в яких закладалися принципи, що визначили майбутнє: народний суверенітет, республіканська форма правління, широкий каталог прав і свобод, незалежність суду [2].

Як пише В. М. Єрмолаєв, діяльність Центральної Ради була спрямована на створення «нової української державної системи». Ці конституційні проєкти, які так і не були повноцінно втілені через військову поразку, стали потужним ідейним ресурсом. Вони продемонстрували, що українська державна думка здатна мислити категоріями сучасного конституціоналізму, а не автократії. Це був вибір на користь права[1, с.110-162].

Другою складовою роботи того часу була системна кодифікація права. Цей напрям діяльності спростовує поширену думку про повний хаос у той період. Були розпочаті роботи над цивільним, кримінальним, земельним, процесуальним кодексами. Земельне законодавство, якому,наприклад, присвячена монографія І. М. Заріцької, є показовим прикладом. Воно намагалося вирішити ключове соціальне питання на засадах, відмінних від російських і радянських, поєднуючи соціальну справедливість із приватним інтересом. Ця праця не була завершена, але вона створила прецедент: українське право має бути системним, кодифікованим і ґрунтуватися на власній соціальній філософії, а не бути калькою. Також в цей час відбувався «пошук оптимальних законодавчих рішень, що поєднували світовий досвід із національною специфікою». [4, с.28-31], [5, с.215-218].

Третій аспект - це інтелектуальний та символічний капітал. Правотворчість 1917-1921 років стала доказом того, що Україна мала достатньо юристів, державних мислителів і просто громадян, здатних будувати правову державу. Це була демонстрація правоздатності нації. Документи, зібрані в «Українській Центральній Раді» (1996-1997), свідчать не про аматорські спроби, а про серйозну професійну роботу.[2, с.101-164].

Коли Україна відновила незалежність у 1991 році, правовий досвід 1917-1921 років надав їй історичну основу. Він продемонстрував наявність власної державно-правової традиції, що

дозволило звертатися до джерел, альтернативних радянській правовій доктрині[3, с.210-218].

Таким чином, цей період заклав ідейну основу для розвитку української правової системи, визначивши її ключові цінності та орієнтири.

Сучасна українська правова система є результатом не лише запозичення зовнішніх стандартів, а й відновлення власної державно-правової традиції. Історичний досвід правотворчості 1917-1921 років залишається актуальним у контексті сучасних дискусій про розвиток правової держави в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Іванова А. Ю. Законодавчий процес і законодавча техніка в період Центральної Ради, гетьманату П. П. Скоропадського та Директорії : монографія ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Наук. думка, 2011. 223 с.

2. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали : у 2 т. Київ : Наук. думка, 1996–1997. Т. 1. 1996. 590 с.; Т. 2. 1997. 424 с.

3. Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні: Навч. посібник. Харків: Право, 2007. 280 с.

4. Заріцька І. М. Земельне законодавство доби української революції 1917–1921 рр. Київ : Атіка, 2010. 240 с.

5. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посібник. 2-ге вид. перероб. й доп. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 730 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

*Каліберда Дар'я Едуардівна,
студентка 1 курсу, 5 групи
факультету слідчої та детективної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЦЕРКОВНЕ ПРАВО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ: РОЗВИТОК, ДЖЕРЕЛА ТА ОСОБЛИВОСТІ

Середньовічне церковне право посідає особливе місце в історії європейської правової думки, оскільки саме воно

сформувало багато інституцій, які стали характерними для континентальної правової традиції. У Середньовіччі Церква мала настільки велике значення, що воно виходило за межі звичайної релігійної установи. Це була потужна політична сила, яка діяла майже як окрема держава: мала свою автономну законодавчу та судову владу. Її юридичний вплив охоплював усе суспільство, починаючи від королівських дворів, закінчуючи найменшими селами. Особливість середньовічного канонічного права полягає в тому, що воно поєднувало норми Священного Письма, традиції ранньої Церкви, рішення церковних соборів та праці каноністів, що утворювало цілісну правову доктрину.

Саме канонічне право створило власну, дуже глибоку систему правил. Ці норми регулювали життя духовенства, церковні служби, але також глибоко втручалися у світське життя, особливо у сферу шлюбу та сім'ї. Часто канонічне право доповнювало, а іноді й прямо заміняло світські закони. Особливість його полягала в тому, що воно було своєрідним «правовим міксом» – воно поєднувало настанови Біблії, ранньохристиянські традиції, рішення Соборів і роботи визначних знавців права, а саме каноністів.

Витоки цієї системи сягають перших століть християнства. Ключову роль тоді відіграли постанови апостолів та рішення перших Вселенських соборів, таких як Нікейського чи Константинопольського. Ці зібрання заклали основи церковної організації, визначили ієрархію єпископів та розв'язували суперечки щодо єресей. Згодом ці постанови зібрали у так звані «номоканони», особливо у Візантії. Вже тоді стало зрозуміло, що церковне право – це окрема, складна і досі небачена правова система.

Сфера дії канонічного права була надзвичайно широкою. Найяскравіше це проявилось у XII–XIII століттях, коли воно фактично повністю взяло на себе регулювання шлюбно-сімейних відносин. Оскільки шлюб вважався сакральним таїнством, він вимагав церковного благословення. Це означало, що всі аспекти – від віку наречених та їхньої згоди до можливого розірвання підпорядковувалися виключно церковним нормам. Це було одним із найбільш революційних культурних зрушень у Європі, яке вплинуло на юридичні традиції аж до Нового часу.

Крім того, Церква мала величезний вплив на світське

законодавство. Європейські суди часто зверталися до норм канонічного права у таких сферах, як спадкування, опіка чи договірні відносини. Важливо й те, що в головних університетах (Болонья, Париж, Оксфорд) канонічне право вивчали разом із цивільним. Це готувало високоосвічену еліту, яка потім переносила церковні принципи в державне управління. Таким чином, канонічне право стало інтелектуальним фундаментом для формування всієї правової системи континентальної Європи, якою ми користуємося досі.

Отже, можна сміливо стверджувати, що канонічне право було однією із найважливіших і найрозвиненіших правових систем Середньовіччя. Завдяки своїй продуманій структурі та високій організації воно заклало міцну основу для сучасної європейської правової культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борецький В. Історія держави і права зарубіжних країн: Середні віки. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 432 с.
2. Тимошенко Л. Церковне право: історія і сучасність. Львів: Видавництво УКУ, 2016. 284 с.
3. Гудима А. Канонічне право в історії християнства. Київ: Дух і Літера, 2012. 368 с.
4. Кулішенко В. Папство і церковні інститути середньовічної Європи. Київ: Темпора, 2014. 256 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д.А.

*Калініченко Максим Романович,
студент 1 курсу, 7 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ВИНИКНЕННЯ Й ПОШИРЕННЯ МАГДЕБУРЬКОГО ПРАВА НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

Магдебурзьке право - одна з найвідоміших систем міського німецького права, поява якої пов'язана з отриманням міста Магдебург

привілей від власника міста архієпископа Віхмана фон Зебурга.

Головною рушійною силою для надання містам таких привілеїв був взаємний інтерес зі сторони феодалів та міщан. Урбанізація, розвиток торгівлі й ремісництва сильно зміцнив політичне й економічне становище міст. Надаючи привілеї, володарі отримували стабільне джерело податків та лояльну політичну опору, а для міщан (купців та ремісників) привілеї були гарантією економічної та правової автономії, які надавали жителям міст особливого соціально-правового статусу й також сприяли їх економічному збагаченню.

Привілей Віхмана складався з 9 артикулів, що містили ряд процесуальних норм, які лягли в основу створення магдебурзького права. Їх поєднання з іншими джерела тогочасного німецького права, зокрема з нормами, що містилися в «Саксонському Зерцалі» Айке фон Репкова (правова збірка, яка була записом звичаєвого права Східної Саксонії де власне й було розташоване Магдебург), сформулювали структуру міського самоврядування в місті.

Так, у Магдебурзі одним із перших органів самоврядування були загальні збори міста - бурдинг, до яких входили прості мешканці і патриції. На початку бурдинг скликався за рішенням архієпископа, і його вплив був обмежений. З появою привілею Віхмана 1188 року бурдинг став самостійним органом і займався прийняттям загальноміських рішень. Збори проводилися на майданах або біля ратуші, участь в них була обов'язковою, за порушення передбачався штраф або вигнання з міста. Поряд із бурдингом існувала міська рада. Вона контролювала ринки, торгівлю та приймала нормативні акти, вількери. Створення ради сприяло демократизації управління і підвищенню статусу міста. Міський суд очолював архієпископ, який у світських справах призначав бургтрафа (війта), а в дрібних - солтиса. Судові функції виконували шиффени – 12 обраних громадян, які здійснювали правосуддя, реєстрували угоди та давали правові роз'яснення. Шиффени обиралися на довічне служіння, крім випадків порушення обов'язків. Бургтраф очолював суд, займався адміністративними та військовими питаннями, забезпечував збір податків й виконання рішень. Солтис, підпорядкований бургтрафу, розглядав дрібні справи, контролював порядок на зборах і торговельні питання. Згодом його юрисдикція звузилася, а міська рада стала основним органом самоврядування.

Таким чином, система місцевого управління в Магдебурзі

складалася з бурдингу, міської ради, бургграфа, солтиса та колеґії шиффенів, де кожен орган мав чіткі повноваження і разом забезпечував судову та адміністративну діяльність міста.

Одночасно такий поділ, виокремивши судову владу від адміністрації, зробив її куди ефективнішою, ніж та була в інших німецьких міських системах права. Стрімкий розвиток Магдебурга сприяв поширенню магдебурзького права в інші німецькі міста й появи «дочірніх» міст. Ті, в свою чергу, зверталися до шиффенів Магдебурга як до апеляційної інстанції та за судовими тлумаченнями. Проте з такими проханнями могли звернутися й міста інших міських правових сімей.

Місто міцно закріпило за собою статус торгівельного й церковного центру сходу Священної Римської імперії. Закономірним стало також розповсюдженню магдебурзького права на території правого берега ріки Ельби, на слов'янські землі, що відбувалося через стрімкий потік німецьких колоністів. Цьому сприяли й східно-слов'янські держави, так Данило Галицький та його спадкоємці, прагнули розвинути міста за європейським зразком, активізувати торгівлю й ремесла та зміцнити економічне становище держави, надавали німецьким переселенцям різноманітні привілеї, заохочуючи їх до поселення на своїх землях. Першим українським містом, що отримало магдебурзьке право, став Новий Сонч на Лемківщині у 1299 році. У 1339 році останній галицький князь Юрій-Болеслав надав Сяноку відповідний привілей. З переходом Галичини під владу Польщі майже всі галицько-руські міста отримали від польських королів права на самоврядування за магдебурзьким зразком. Такі привілеї послідовно здобули: Львів (1356), Кам'янець-Подільський (1374), Стрий і Володимир-Волинський (1431), Луцьк (1432), Снятин (1442), Мукачеве (1445), Рівне (1493), Київ (1494), Дубно (1507), Острог (1528), Любомль (1541), Тернопіль (1548), Корсунь (1584), Переяслав (1585), Біла Церква (1588), Чигирин (1592), Мозир (1595), Канів (1600), Богуслав (1620), Чернігів (1623), Вінниця (1640) і т. д. Зберігалася й традиція виникнення «дочірніх», «внучатих» й «правнучатих» міст. Тобто, Львів, який отримав магдебурзьке право за зразком міста Краків, ставав його «дочірнім» містом. «Материнське» місто ставало вищою судовою інстанцією для суддів «дочірнього» міста. Ця інформація містилася в грамотах, наданих місту, що засвідчували отримані ним

привілеї. Хоча варто зазначити, що інколи інформація про «материнське» місто було відсутнє, а зазначалося, що самоврядування має бути за зразком інших міст.

Вищезгадані грамоти, які надавали привілеї містам поділялися на різні види: королівські, від власників приватних міст, окремим особам на війтівство, ті, які розширювали спектр привілеїв, ті, що підтверджували магдебургію й містили додаткову інформацію щодо самоврядування конкретного міста. Такі локаційні привілеї також ставали основним джерелом права для міста. Адже якоїсь чіткої кодифікації магдебурзького права не було через значну кількість його джерел, у процесі рецепції німецького права його норми вступали в зв'язок з місцевими, локаційні грамоти окреслювали обсяг права, яким користувалося місто для реалізації самоврядування. Хоча й в подальшому ми можемо спостерігати спроби кодифікації міського права, роль правової доктрини лишалася суттєвою в діяльності суддів.

Підсумовуючи, відмітимо, що існує негативний аспект розповсюдження магдебурзького права. Наприклад, на думку Михайла Грушевського, який зазначав, що впровадження у Галичині громад німецького, зокрема магдебурзького, права сприяло проникненню чужоземних колоністів-католиків, німців і поляків. Учений вважав також, що розвиток німецького права мав і політичну мету - збільшення частки неукраїнського населення та поступову денаціоналізацію Галицької Русі. Крім того, надання містам магдебурзького права у XV ст. відокремлювало їх від навколишньої адміністративної території, перетворюючи міста на своєрідні анклав. Однак, запровадження магдебурзького права мало і беззаперечні позитивні наслідки. Воно стало важливим етапом формування міського самоврядування, сприяло становленню міських громад як об'єднань із власними інтересами, нормами поведінки та органами управління. Саме на основі магдебурзького права сформувалася перша історична модель організації місцевої влади, що поєднувала правові, економічні й соціальні аспекти життя, перетворюючи поселення на справжнє місто з розвинутою системою суспільної регуляції.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асист. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н.С.

Кириленко Дмитрій Юрійович,
студент 1 курсу, 1 групи
факультету слідчої та детективної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого

СТАНОВЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЄС ТА ЙОГО ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ

На сьогодні принцип верховенства права є одним із основоположних принципів конституціоналізму, який має велике значення для національних правових систем країн Європейського Союзу. Його актуальність пояснюється тим, що правові системи ЄС були засновані і сьогодні базуються на принципі верховенства права. Головним завданням на сучасний період історії є визначення та закріплення взаємних відносин, обов'язків між правом ЄС та внутрішньодержавними правопорядками, становлення мирних взаємозв'язків між країнами Європейського Союзу та закріплення загальних принципів права (принципи верховенства права, законності, добросовісності, демократичності, рівності перед законом тощо) [1, с. 23; 2, с. 39].

Моє головне завдання – дослідити становлення принципу верховенства права ЄС, його розвиток та вплив на національні правові системи.

У дослідженні принципу верховенства права найбільшу участь брали такі науковці, як П. Лорен, Т. Вон Данвіц, А. Дайсі. Серед українських науковців можна виокремити М. Козюбру, П. Рабіновича, С. Погребняка тощо. Треба взяти до уваги те, що принцип верховенства права оформився як такий у процесі утворення Європейського Союзу. ЄС базується саме на цьому принципі, який визначає та закріплює людські цінності та норми, забезпечує повагу та захист прав кожної особи. Тому формування, розвиток та законодавче закріплення принципу верховенства права ЄС слід розглядати у нерозривному зв'язку з історією ставлення та формування Європейського Союзу. [1, с. 23; 2, с. 39].

Верховенство права – це принцип права, система якого базується на правовому і суспільному устрої, де природні права і свободи люди знайшли своє місце на рівні законодавчого закріплення, визнані найвищою цінністю. Він базується на тому, що

влада держави перебуває під владою права і контролем закону. Право створює правовідносини, головна мета яких полягає в усуненні можливості свавілля з боку керівництва держави. Держава повинна нести відповідальність за свої дії [3].

Принцип верховенства права сформувався у XVII-XIX ст. у межах культурно-правового простору на основі ідей природного права. Даний принцип походить з англійської концепції та характеризує конституційну систему Великої Британії після закінчення доби королівського абсолютизму. Згодом принцип верховенства права розглядався англійським юристом А. Дайсі у праці «Введення у дослідження права конституції». Він вважав, що: 1) державна влада не може здійснювати свавілля; 2) повинна бути дотримана юридична рівність усіх громадян перед законом; 3) права людини повинні бути закріплені на конституційному рівні. Принцип верховенства права також розглядається у німецькій та французькій концепціях [4, с. 27-29].

У період XX ст. доктрина верховенства права набула міжнародного визнання та поширилася на США й на більшість країн Європи. Сьогодні даний принцип є основною цінністю, на якій будуються права, обов'язки та діяльність Європейського Союзу, Ради Європи та ОБСЄ [4, с. 28].

Принцип верховенства права сформувався на основі практики Суду справедливості ЄС. Формування Європейського Союзу як національного об'єднання з правовою природою базується на діяльності Суду ЄС, який визначив та обґрунтував даний принцип верховенства права як вищий принцип, що встановлює співвідношення права ЄС із правами національного законодавства. Нормативне закріплення принципу верховенства права, як основоположного принципу, передбачене у договорі про Конституцію Європейського Союзу [2, с. 40].

Принцип верховенства права є одним із ключових принципів Європейського Союзу. Він сформувався на основі ідей природного права, європейських правових поглядів та практики Суду справедливості ЄС. На сьогодні верховенство права забезпечує гарантію дотримання та закріплення прав і свобод громадян, юридичну рівність усіх осіб, поширюється на всі держави-члени ЄС та має міжнародне визнання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Забокрицький І. І. Принцип верховенства права в Європейському Союзі як ознака транснаціоналізації сучасного конституціоналізму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. Вип. 55. Т. 1. С. 23–26. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3b0c2c11-7977-42e0-8d99-ed22f8dc73d3/content> (дата звернення 12.12.2025).
 2. Юхимюк О., Дмитрук С. Формування принципу верховенства права Європейського Союзу. *Історико-правовий часопис*. 2018. № 2 (12). С. 39–43. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/16044/1/9.pdf> (дата звернення: 12.12.2025).
 3. Тертишник В. М. Верховенство права // Велика українська енциклопедія. [Електронний ресурс]. — 15.01.2021. — URL: https://vue.gov.ua/Верховенство_права (дата звернення: 14.12.2025).
 4. Погребняк С. П. Принцип верховенства права: деякі теоретичні проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 1 (44). С. 26–36. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5116/1/Poghrebnaк_26.pdf (дата звернення: 13.12.2025).
- Науковий керівник:** канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д.А.

*Колишкін Владислав Олександрович,
студент 1 курсу, 3 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС ФРАНЦІЇ 1804 РОКУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО ПОЛЯ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ЄВРОПИ

Цивільний кодекс Франції 1804 року (далі – Кодекс) став одним із найвпливовіших нормативно-правових актів у світовій правовій історії, заклавши підвалини сучасного континентального

правового поля. Його ухвалення означало не лише юридичну реформу, а й глибоку цивілізаційну трансформацію – перехід від феодальної фрагментації до буржуазно-громадянського ладу, заснованого на принципах рівності, індивідуальної свободи та верховенства закону. У добу після Великої французької революції, кодифікація права стала необхідною умовою правової стабільності, що мала замінити неузгодженість звичаїв, місцевих хартій і станових привілеїв.

До 1804 року французьке право залишалося надзвичайно неоднорідним: у Північній Франції переважали звичаї (*coutumes*), у Південній – римська правова традиція, а окремі міста мали власні правові хартії. Виходячи з цього, саме необхідність подолання правової мозаїчності зумовила створення єдиного кодифікованого акту, який би забезпечував однакове правозастосування для всіх громадян. Цивільний кодекс Франції 1804 року уніфікував норми цивільного права для всієї держави, запровадивши єдину систему, в якій кожен громадянин був рівним перед законом. Недаремно його називають «конституцією буржуазного суспільства» – уперше в історії право стало не виразом станових привілеїв, а універсальним регулятором суспільних відносин [2, с. 74].

Ідейною основою кодифікації стали раціоналізм Просвітництва, доктрини природного права та римська правова спадщина. Монтеск'є, Руссо й Дідро вплинули на уявлення про закон як продукт розуму та загального блага, а не волі монарха чи церкви. Виходячи з цього, структура Кодексу – особи, речі, способи набуття права власності – відтворювала класичну систему римського права (*personae – res – actiones*), забезпечуючи внутрішню логіку й послідовність [3, с. 27].

Серед ключових нововведень Кодексу – скасування станових відмінностей і проголошення рівності всіх громадян. Особливе місце посіло право власності, визначене як «священне й непорушне», що закріпило принцип приватної автономії – центральну ідею нової економічної доби. Як підкреслював Рене Давид, Кодекс став «раціональною системою, у якій закон – інструмент загального управління, а не виняток для привілейованих» [1, с. 210].

У самому Цивільному кодексі Франції 1804 року зазначалося, що закон є вираженням загальної волі; усі громадяни

мають рівне право на його захист [7, с. 148]. Саме ці положення відобразили нове розуміння права як універсального механізму регулювання суспільних відносин, який не допускає станової нерівності.

Кодекс не відкинув традицій, а інтегрував їх у нову логіку правового мислення. Його творці – Ж. Порталіс, Ф. Тронше й Ж. Малевіль – прагнули гармонії між революційною рівністю та правовим порядком. Порталіс у своєму «Discours préliminaire» наголошував, що закон має бути «виразом розуму нації», а не моментальної політичної пристрасті [5, с. 71]. Виходячи з цього, Кодекс поєднав стабільність права зі свободою суспільного розвитку, що стало запорукою його тривкої дії.

Вплив Цивільного кодексу Франції 1804 року поширився далеко за межі Франції. Протягом XIX ст. його модель стала взірцем для цивільних кодексів Бельгії, Італії, Іспанії, Нідерландів і держав Латинської Америки. Через адміністративну систему Наполеона він проник до Німеччини, Польщі, Австрії та на Балкани, утвердивши принцип верховенства писаного закону над судовим прецедентом. Широка рецепція Цивільного кодексу Франції 1804 року свідчить про те, що за двохсотріччя його існування, понад 70 країн або майже повністю скопіювали його, або були запозичені його ключові положення [8, с. 370-371].

Саме ці риси – раціоналізм, логічність і загальність – визначали континентальний тип європейського правового мислення [4, с. 105].

З позицій сучасного правознавства Кодекс можна розглядати як історичну основу європейської правової інтеграції. Його універсалізм і методологічна системність передували нинішнім спробам гармонізації приватного права в межах Європейського Союзу. Як зазначав Макс Вебер, раціоналізація права у Франції створила «тип ідеальної законності», що став взірцем для модерних держав [6, с. 83]. Виходячи з цього, Кодекс можна вважати не лише юридичним документом, а й концепцією єдності права, що передбачала однакове тлумачення свободи, власності та справедливості для всіх членів суспільства.

Необхідно наголосити, що в новому Цивільному кодексі України є і прямі запозичення з Цивільного кодексу Франції 1804 року, і виведені з його принципів положення [8, с. 371].

Отже, Цивільний кодекс Франції 1804 року став не лише збірником норм, а актом цивілізаційного значення, прикладом для формування спільного правового простору Європи. Відмова від партикуляризму через кодифікацію перетворила право на інструмент єдності, стабільності та передбачуваності – основи, на яких і сьогодні тримається правова культура континентальної Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Давид Р., Жоффре-Спінозі К. Основні правові системи сучасності. К.: Юрінком Інтер, 2002. 386 с.
2. Мерріман Дж. Х., Перес-Пердомо Р. Традиція цивільного права: вступ до правових систем Європи та Латинської Америки. Стенфорд: Видавництво Стенфордського університету, 2018. 192 с.
3. Цвайгерт К., Кьотц Х. Вступ до порівняльного правознавства. Оксфорд, Clarendon Press, 1998. 36 с.
4. Белл Дж. Французькі правові культури. Кембридж: Видавництво Кембриджського університету, 2001. 304 с.
5. Порталіс Ж.-Е. Попередня промова до проекту Цивільного кодексу. Париж, 1801. 91 с.
6. Вебер М. Економіка та суспільство. Берклі. Видавництво Каліфорнійського університету, 1978. 152 с.
7. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн. – Том II: Навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 т. / За ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В.Д.Гончаренка. – К.: Ін.Юре. – 1998. – 608 с.
8. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю.С.Шемчушенко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр.енцикл.», 1988. 768 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асист. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н.С.

Кривенко Єлизавета Віталіївна,
студентка 1 курсу, 4 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

**КОНСТИТУЦІЯ УНР 1918 р. («СТАТУТ ПРО ДЕРЖАВНИЙ
УСТРІЙ...»): СТРУКТУРА, ІННОВАЦІЇ ТА МІСЦЕ В ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ**

Конституція УНР 1918 року, ухвалена Українською Центральною Радою 29 квітня, постала в умовах динамічного творення української державності, коли гостро постала потреба у правовому закріпленні основ державного ладу, компетенцій органів влади та широкого комплексу громадянських прав. Саме цей документ мав надати українському державотворчому процесу цілісності та правової визначеності, закріпивши республіканську форму правління та окресливши місце УНР серед демократичних держав свого часу. Дослідники підкреслюють, що на момент ухвалення Статуту Українська Центральна Рада вже мала сформовану політичну концепцію розвитку держави, що робило прийняття Конституції закономірним завершенням попередніх етапів її законодавчої діяльності [1, с. 383-395].

Створення Статуту відбувалося в умовах посилення зовнішнього тиску, внутрішньополітичної нестабільності та зростання суспільного запиту на чіткі правила функціонування влади. Водночас Українська Центральна Рада прагнула залишатися в межах демократичної моделі, що передбачала пріоритет прав особи, відповідальність органів влади та обмеження їхніх повноважень законом. У цьому документі простежується прагнення українського проводу дистанціюватися від авторитарних практик, властивих імперському минулому, та запровадити систему, у якій джерелом влади визнавався народ, а законодавчий орган отримував провідну роль у системі державного управління. Сучасні дослідження відзначають, що саме ідея верховенства представницького органу стала центральною у конституційному проекті Української Центральної Ради [2, с. 301–314].

Важливою передумовою якісного опрацювання Конституції була інституційна спроможність самої Центральної Ради. Вона діяла

відповідно до усталеного регламенту, мала комісії, профільні групи та послідовно розроблені процедури узгодження законопроектів. Зокрема, комісійне обговорення і внесення поправок дозволяли забезпечити системність документа та уникнути суперечностей між його окремими розділами. Саме така організація роботи сприяла формуванню комплексного нормативного акта, що узгоджував політичні інтереси різних фракцій і водночас відображав загальну ідеологічну лінію Центральної Ради на демократизацію державного ладу. Це робить конституційний процес одним із найбільш методично впорядкованих у період українських визвольних змагань [3, с. 58–69].

Зміст Статуту, опублікований у Документах і матеріалах Української Центральної Ради, засвідчує високий рівень системності документа та його структурну логіку. Конституція визначала засади державного суверенітету, форму правління, організацію законодавчої, виконавчої і судової влади, а також механізми їх взаємодії та відповідальності.

Центральне місце у системі влади відводилося Всенародним Зборам, які мали виступати носієм суверенітету та єдиним законодавчим органом. Окремий розділ було присвячено правам і свободам громадян, серед яких проголошувалися рівність, недоторканність особи, захист приватної власності, свобода совісті, слова, друку, зібрань, страйків і створення об'єднань. Багато з цих положень були новаторськими для українського правотворення й наближали Конституцію до найпередовіших європейських моделей того часу. Сам текст та протоколи обговорень свідчать про прагнення закріпити демократичний баланс влади й вибудувати державу, у центрі якої перебуває вільна особа та її права [4, с. 365–390].

Окремої уваги заслуговує питання законодавчої техніки. За оцінками дослідників, структура Статуту вирізняється чіткістю і внутрішньою логічною завершеністю. Документ містить точні терміни, ясні юридичні дефініції, а також демонструє послідовність у переході від загальних конституційних принципів до конкретних механізмів організації влади.

Вибудована система розділів і статей демонструє орієнтацію на сучасні європейські конституційні моделі, зокрема ті, де ключову роль відігравав парламент, а виконавча влада була підзвітною і обмеженою законом [5, с. 112–136].

Отже, Конституція УНР 1918 року стала не лише першим

систематизованим основним законом української держави новітнього часу, а й важливим етапом у становленні національної правової традиції. Вона синтезувала європейські демократичні зразки з українськими політичними реаліями, утверджувала народовладдя, парламентаризм і широкі громадянські свободи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія держави і права України: підручник / В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев та ін.; за ред. В. Д. Гончаренка. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Харків: Право, 2019. 552 с.
2. Єрмолаєв В. М. Історія держави і права України: підручник. 2-ге вид., допов. та розшир. Харків: Право, 2025. 496 с.
3. Єрмолаєв В. М. Організація і регламент діяльності Української Центральної Ради. Право України. 2017. № 11. С. 58–69.
4. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: у 2 т. Київ, Наук. думка. Т. 1. 1996. 590 с.; Т. 2. 1997. 424 с.
5. Іванова А. Ю. Законодавчий процес і законодавча техніка в період Центральної Ради, гетьманату П. П. Скоропадського та Директорії: монографія; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Наук. думка, 2011. 223 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

***Курченко Ольга Вікторівна,**
студентка 1 курсу, 4 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ШЛЮБ І СІМ'Я В РУСІ – УКРАЇНІ

Протягом майже усієї історії, сім'я була і є основним соціальним інститутом. Основну роль у шлюбі та родині відігравала жінка. Однак, дослідивши концепцію видозмін шлюбу, можна охарактеризувати зміни прав жінок на території Русі-України [1].

У Русі-Україні, як і в багатьох інших державах, шлюб укладали досить рано: чоловіки у 15 років, жінки – у 13-14 років. Втім, нерідко між родинами високої знатті укладалися династичні

договори про шлюб дітей раніше за дозволений вік [2, с. 56].

У ті часи шлюби між людьми з різним соціальним становищем був неможливим. Закон прямо не забороняв і не давав дозвіл щодо таких шлюбів, на відмінно від церкви, яка була категорично проти вінчати таких нерівних за статусом людей. Якщо, все ж таки, такий неформальний шлюб укладався, то жінок не вважали дружинами, їх приймали за наложниць [1 с. 135].

Шлюбно-сімейні відносини складають важливу основу суспільного розвитку. Проте, концепція шлюбу змінювалася від релігійного впливу на Русі-Україні.

До прийняття християнства шлюб регулювався звичаєвим правом, язичницькими обрядами та вважався не більше ніж майновою угодою, яку було так само легко укласти, як і розірвати. Язичницький шлюб мав декілька форм вираження. Найбільш традиційною формою було “умикання”. Проявлялася ця традиція у викраденні дівчини, яка на його думку могла стати дружиною. Спочатку “умикання” проводилися на різних святах, де було багато жінок. Згодом ця традиція переросла у викуп, де імовірний наречений виплачував відповідну суму батькам за їхню доньку [3].

Як не дивно, на Русі-Україні, у певний період, значного поширення набуло багатоженство. Воно послаблювало шлюб. Жінка, на жаль, постає товаром, який можна купити, не докладаючи особливих зусиль. Князі могли мати необмежену кількість жінок, як коханок так і дружин.

Із запровадженням християнства шлюб надати святості. Він став не просто союзом між чоловіком та жінкою, а шлюбом, який укладається та визнається церквою за згодою обох сторін. Чоловік більше не може мати дві та більше дружин, тобто багатоженство заборонене.

Почалося формування норм шлюбного та сімейного права, на основі місцевих правових звичаїв та нових християнських.

Пам'ятками церковного права Русі-Україні вважаються церковні статuti князів Володимира - про десятини і церковних людей і князя Ярослава Володимировича – про церковні суди.

Прийняття християнства в Русі-Україні стало важливим кроком до створення міцного шлюбу та у формуванні змін по відношенню до прав жінок. Становище жінок стало більш захищеним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ричка В. М. Сім'я і шлюб у Київській Русі.
URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Rychka_Volodymyr/Shliub_i_podruzhnie_zhyttia_u_Kyivskii_Rusi.pdf
 2. Крижевський А. В. Витоки українського шлюбно-сімейного права в контексті рецепції римо-візантійського права в Руській державі. Юридичний часопис. 2024. С. 55–58.
 3. URL: <https://advokat-rozluchennya.com.ua/staty/formuvannia-shliubu-v-kyivskii-rusi-normy-zvychaievoho-ta-tserkovnoho-prava>
- Науковий керівник:** канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

Метелюк Дмитро Олегович,
студент 1 курсу, 1 групи
факультету слідчої та детективної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ЗНАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ НАПОЛЕОНА 1804 Р. ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРАВА

Цивільний кодекс Наполеона один з найважливіших правових актів у становленні континентальної системи права. Його створення започаткувало перехід від феодального ладу до буржуазного суспільства. Актуальність даної роботи полягає у тому, що ідеї кодексу досі лежать в основі романо-германської правової традиції.

Метою наукової роботи є з'ясувати значення Кодексу Наполеона 1804 року на формування континентальної правової сім'ї.

Наполеон Бонапарт надавав особливе значення концепції природного права, і кодекс був написаний із врахуванням ідей рівності і свободи [1, с. 16]. Знищення феодального ладу, кріпацтва, руйнування монополії – все це було здійснено в період революції, на думку науковців, усю цю роботу було здійснено так глибоко, що повернення до минулого було неможливим [2, с. 129-130].

Утвердження верховенства права над судовим прецедентом є головною рисою, яка відрізняє романо-германську правову систему від англо-саксонської [4]. Саме цей принцип був започаткований в Цивільному кодексі Наполеона. Зменшення ролі

судді – одна з новацій Кодексу Наполеона, метою якої було уникнення суддівського свавілля. За ст. 5 Цивільного кодексу суддя не мав права творити закон, а тільки його тлумачити [3].

Кодекс 1804 р. витіснив феодальні привілеї, вплив церкви на сімейні справи. Шлюб став договором й втратив статус релігійного таїнства. Держава отримала верховенство у регулюванні шлюбно-сімейних відносин, повністю усунувши церкву від юридично значущих дій. Усі справи вирішувалися світськими судами [3]. Французький цивільний кодекс підтвердив недоторканність приватної власності, усунувши старі феодальні традиції, коли на одну річ претендували особи з різних прошарків та привілеями. Саме завдяки цьому у європейських державах сформувалася ринкова економіка та інститут приватної власності [2, с. 130-132].

На мою думку, значення Цивільного кодексу Наполеона полягає в тому, що він показав, що право може бути цілісним та впорядкованим, а не простою сукупністю норм чи правових звичаїв, що згодом стало характерним для всієї романо-германської системи.

На сьогоднішній день правова спадщина Наполеона прямо позначається й на українській правовій системі. Він уперше на такому масштабному рівні втілює ключові просвітницькі та революційні ідеї у сфері приватного права. Юридичну рівність усіх громадян, свободу договору як абсолютний принцип, недоторканність приватної власності, пріоритет писаного закону над судовим прецедентом і звичаєм, що остаточно відокремило континентальну традицію від англосаксонської [1, с. 15-18; 3]. Саме ці принципи дали поштовх розвиткові романо-германської правової сім'ї і континентальній правовій традиції у цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Головченко Я. В. Цивільний кодекс Франції: від революції до імперії. Донецьк: JVestnik-SSS, 2025. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/17280> (дата звернення 09.12.2025).
2. Сирко М. В. Цивільний кодекс Наполеона Бонапарта 1804 р. та його застосування на території Польщі. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2013. Вип. 59. С. 128–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2014_59_20 (дата звернення 11.12.2025)

3. Цивільний кодекс Франції. ВУЕ. URL: [https://vue.gov.ua/Цивільний кодекс Франції](https://vue.gov.ua/Цивільний_кодекс_Франції) (дата звернення 10.12.2025).

4. Napoleonic Code. Wikipedia. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Napoleonic Code](https://en.wikipedia.org/wiki/Napoleonic_Code) (дата звернення 11.12.2025).

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д.А.

*Мироненко Марина Володимирівна,
студентка 1 курсу, 4 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

СТАНОВЛЕННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Магдебурзьке право являє собою одну з найвідоміших систем середньовічного міського права, яке ефективно регулювало політичні, соціально-економічні та правові відносини у Центрально-Східній Європі [1, с. 1].

Поява та поширення Магдебурзького права на українських землях були зумовлені кількома чинниками, зокрема припливом колоністів, відновленням та економічним розвитком міст після монгольської навали, а також прагненням влади стимулювати господарський розвиток і зміцнити міське самоврядування.

Магдебурзьке право вперше починає діяти в межах Галицько-Волинської держави в період правління Данила Галицького. Одним із перших в Україні Магдебурзьке право здобуло місто Санок (1339 р.) [2, с. 94].

Магдебурзьке право на українських землях не повністю звільняло міщан від феодальної залежності, іноді воно перепліталося з нормами звичаєвого права.

Дослідники виділяють три основні моделі Магдебурзького права, що існувало на території України [3 с. 308].

До першої групи зараховували міста з так званим повним магдебурзьким правом, якими керували міська рада, що виконувала переважно адміністративні функції, та війт і лавники, що

здійснювали судові функції.

До другої групи міст належали міста з неповним магдебурзьким правом - де діяла спільна колегія, що виконувала адміністративні та судові функції.

Третю групу міст становили приватновласницькі міста, які формально мали органи міського самоврядування, але у своїй діяльності перебували під контролем власника.

У містах України, що мали самоврядування на засадах Магдебурзького права, склалася певна процедура формування органів місцевого самоврядування. Вибори здійснювалися щорічно, однак порядок проведення виборів у нормах не визначався. Детально регулювалося лише те, кого можна обирати до складу ради, а також термін повноважень членів міського самоврядування. Обов'язковою умовою для кандидатів до ради було володіння нерухомим майном у місті. Мешканці міст, що мали Магдебурзьке право, обирали магістрат - адміністративний і судовий орган самоврядування [2, с. 128-129].

В українських містах магістрат складався з двох колегій: міської ради та лави. Міська рада була основним органом самоврядування. Вона виконувала функції міської влади та суду в цивільних справах. Лава, яка була судовим органом, складалася з лавників і очолювалася війтом [2, с. 128-129].

Адміністративному устрою українських міст на основі Магдебурзького права був притаманний один важливий елемент - так звані юридики, тобто відокремлені міські території, які повністю або частково контролювалися феодалними власниками, тобто на юридики не поширювалася судово-адміністративна влада міського самоврядування [2, с. 130].

Серед основних джерел Магдебурзького права можна виділити: Заксеншпігель, Вайхбільд, Статут Ласького 1506 року. Загальний характер статутів потребував тлумачення у конкретних складних судових справах. Для цього існував спеціальний механізм - ортілі. Це були роз'яснювальні акти, які видавалися вищими судами на запити міських рад у складних справах [4, с. 4].

Загалом, Магдебурзьке право мало величезний вплив на розвиток правової системи України та стало одним з головних джерел кодифікації українського права в XVIII ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кобилецький М. М. Магдебурзьке право в Україні (XIV - перша половина XIX ст.): історико-правове дослідження. Львів: ПАІС, 2008. 406с.

2. Історія держави і права України [Текст]: підруч. для студ. юрид. спец. вищих навч. закл.: У 2 т. / ред. В. Я. Тацій [та ін.]; Акад. прав. наук України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. - К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. Т.1. 653 с.

3. Нестор В. Міське самоврядування українських міст у середньовіччі. Knowledge, Education, Law, Management. 2020. № 3 (31), vol. 1. С. 305–310.

4. Бутирін Є. О. Запровадження магдебурзького права на теренах українських земель періоду литовсько-польської доби. Приватне та публічне право. 2019.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

Можаровська Альона Миколаївна,

студентка 1 курсу, 5 групи

факультету адвокатури

НЮУ імені Ярослава Мудрого

ІДЕЇ ВОЛЬТЕРА ТА ОЦІНКА ЙОГО ВНЕСКУ У БОРІТЬБУ ЗА ГРОМАДЯНСЬКІ СВОБОДИ

Громадянські свободи – це свободи, які неможливо відібрати у людини, бо вона такими свободами наділена від народження і до смерті.

Громадянські свободи охоплюють багато видів прав, що захищають особисту гідність, свободу пересування та будь-яку участь у житті суспільства.

Розрізняють особисті (право на життя, недоторканність житла), політичні (свобода слова, об'єднань, вибори), економічні (право власності, підприємництва) та культурні (право на освіту, творчість) права, які закріплені в Конституції України.

Франсуа-Марі Аруе, відомий як Вольтер, народився в Парижі у 1694 році. Його життя, сповнене значних подій, суттєво

сформувало його літературну діяльність та світогляд. Ще з юності він проявив себе як незалежний мислитель, що став символом боротьби проти тиранії церкви та монархії. Його ранні роботи вже викривали суспільну несправедливість та лицемірство.

Вольтер зосереджував свої зусилля на боротьбі з забобонами та містицизмом, пов'язаними з релігією, а також проти впливу церкви на ідеологію та політику.

Вольтер пропагував суспільний лад, що будується на ідеалах рівності, свободи та безмежній приватної власності. Він уважно аналізував зміст цих принципів, намагаючись довести їхню суттєвість та необхідність для функціонування суспільства. Вольтер наполягав на тому, що "Бог наділив людину свободою від самого народження". Визначаючи політичну свободу, він стверджував, що "свобода полягає в підпорядкуванні лише законам". Наявність "добрих законів" є запорукою існування свободи в державі. Підкреслюючи значення свободи, філософ наполягав на важливості віротерпимості та свободи висловлювання, стверджуючи, що без можливості висловлювати свої погляди людина позбавлена свободи.

Одним з головних суспільних інститутів філософ вважав приватну власність. Право приватної власності є природним, воно відповідає природі. Філософ також підкреслював тісний взаємозв'язок між продуктивністю праці та приватною власністю. "Безперечно, - писав мислитель, - що власник земельного наділу буде обробляти свою власність краще, ніж чужу. Дух власності подвоює сили людини. На себе і свою сім'ю працюють з більшими зусиллями і задоволенням, ніж на господаря". Вольтер був одним з перших в Новий час, хто висунув, обґрунтував і підтримував ідею про право народу на повстання проти тиранії. "Небо дозволяє війни для справи свободи", - писав він.

Аруе був тим, хто активно боровся за громадянські свободи. Він ішов на ризик, і тому йому доводилося мати справу з дуже суворими законами про цензуру, які тоді діяли.

Як публіцист, Вольтер був послідовним захисником ідеалів правосуддя. Він рішуче засуджував жорстокі та несправедливі методи, що застосовувалися інквізицією та християнськими трибуналами. У своїх статтях та листах Вольтер виступав як захисник тих, хто зазнав несправедливого осуду, викриваючи невігластво та юридичну некомпетентність суддів. Його слова

"Якщо правосуддя зображується з пов'язкою на очах, то потрібно, щоб розум був його вожатим" свідчать про його переконання, що правосуддя має керуватися логікою та розумом, а не сліпим випадком чи упередженнями [1].

У своїх працях, присвячених кримінальному праву та процесу, Вольтер критикував застарілі методи доведення вини, зокрема, практику отримання "визнання" звинуваченим своєї провини під тиском. Він відстоював найважливіші принципи справедливого судочинства: верховенство закону, рівність усіх перед законом, відкритість судових засідань, відповідність тяжкості покарання вчиненому злочину, справедливість та право на професійний захист з боку адвокатів. Вольтер вважав, що покарання має бути виключно справою закону, а не людського свавілля.

Вольтер був палким захисником природних прав, які, на його думку, є фундаментом справедливості в людських стосунках. Він вважав, що найвищою формою справедливості є свобода та право власності. Просвітитель трактував свободу як звільнення від залишків феодального устрою та гарантію незалежності громадян від свавільних рішень влади. Він підкреслював: "Свобода полягає в тому, щоб залежати тільки від одних законів". Завдяки такій свободі люди набували статусу незалежних, самостійних суб'єктів у сфері політики та права.

Отже, Вольтер трактував свободу як особисту незалежність, а чи не як громадську. Він вважав, що справжня свобода – це автономія індивіда, звільненого від формальних зв'язків. Вольтер – це символ боротьби за свободу, розум і справедливість. Його ідеї заклали фундамент французької революції кінця XVIII століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Демиденко Г. Г. Історія вчень про право і державу Навчальний посібник . Харків: Консум, 2004.432 с. (ст.171)
2. Студентська бібліотека: Концепція освіченого правління Вольтера URL:<https://studies.in.ua/shpora-ippu/715-koncepcya-osvchenogo-pravlnnya-voltera.html>

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

*Нестеренко Анна Сергіївна,
студентка I курсу, I групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

РУСЬКА ПРАВДА - ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ПРАВА РУСИ-УКРАЇНИ

У дослідженні розвитку давньоруського права особливе місце посідає Руська Правда, що являє собою один із найдавніших комплексів правових норм Східної Європи. Цей збірник, створений на основі усталених звичаїв та правових традицій Київської держави XI–XII століть, виник не випадково: передумовою його появи стали історичні обставини формування та зміцнення Русі-України.

Як відзначають дослідники, у період суспільного та економічного зростання, розбудови державних інституцій та ускладнення соціальних зв'язків гостро постала потреба в нормативному регулюванні поведінки, майнових взаємин і відповідальності за правопорушення [1, с. 50]. Тому Руська Правда стала своєрідним правовим стрижнем, який на тривалий час визначив основи регуляції суспільного життя на території Русі-України.

Сам збірник сприймається науковцями як ключова правова пам'ятка Київської держави, оскільки він охоплює багато сфер тогочасних відносин – від кримінального та майнового права до питань честі, гідності й відшкодування шкоди.

Більшість науковців пов'язує створення основної частини пам'ятки з діяльністю князя Ярослава Мудрого. Саме в проміжку між 1016 і 1054 роками, за загальноприйнятою думкою, було здійснено кодифікацію найважливіших норм звичаєвого права. Перша редакція, що отримала назву Правда Ярослава, включала вісімнадцять статей і стала підґрунтям подальшої кодифікації. Порівняно з іншими європейськими збірниками права того часу Руська Правда вирізнялася значно м'якшою системою відповідальності. Тілесні покарання та страти практично не застосовувалися, а акцент робився на майнових компенсаціях, що свідчить про відносно високий рівень правової культури та прагнення до гуманізації покарань.

До нашого часу дійшло понад сто списків збірника, які

класифікують за часом створення, місцем побутування та особливостями редакцій. Традиційно вирізняють три основні редакції – Коротку, Просторову та Скорочену [2, с. 212].

Коротка Правда охоплює чотири частини: Правду Ярослава (інколи її називають Найдавнішою Правдою), Статут Ярославичів, Покон Вірний та Урок Мостників. Питання датування цих частин залишається дискусійним.

Просторова редакція відзначається значно ширшою регламентацією феодальних відносин і сформувалася в XII – на початку XIII століття. Скорочена редакція є пізнішою обробкою Просторової Правди та датована XV століттям [1, с. 55].

Зміст та структура «Руської Правди» дають змогу виокремити два фундаментальні розділи. Перший – «Правда Ярослава» (близько 1016 р.), у якому збереглися окремі елементи дохристиянського звичаєвого права. Другий – «Правда Ярославичів» (1072 р.), що була укладена у Вишгороді і відображена як у Короткій, так і в Просторовій редакціях.

Водночас слід брати до уваги, що оригінальний текст збірника до нашого часу не зберігся. Відомості про нього реконструюють на підставі списків, укладених значно пізніше. Через це у тексті відсутні окремі важливі категорії правових норм, зокрема ті, що стосуються челяді, спадкового права, земельної власності та статусу залежного населення. Втрата цих норм імовірно пов'язана з тим, що правові інститути не встигали адаптуватися до соціально-економічних змін, які відбувалися досить швидкими темпами [3, с. 33].

Правда Ярославичів була створена в умовах інтенсивного формування феодальних відносин і саме цей документ унормував поділ судової влади на церковну та світську, що справило значний вплив на подальший розвиток правової системи Русі-України [4, с. 91].

Особливої уваги заслуговує факт наявності великої кількості списків Руської Правди: їх понад сто, і кожен отримав назву відповідно до місця зберігання чи імені дослідника, який його вперше описав [5, с. 135; 6, с. 190].

У сучасній науці переважає думка, що «Руська Правда» суттєво вплинула не лише на подальший розвиток українського права, а й на формування правових систем сусідніх народів. [7, с. 28].

Руська Правда являє собою систематизований збірник норм

давньоруського права, що регулював кримінальні, майнові та процесуальні відносини у Русі-Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Музиченко П. П. Історія держави і права України : Навч. посіб. 6-е вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2007. 471 с.

2. Ромінський Є.В. Нормативно-правові договори Київської Русі у сфері державного устрою, влади й управління в контексті загальноєвропейської середньовічної традиції. *Історико-правова реальність у глобальному і регіональному вимірах: матеріали XXVII Міжнародної історико-правової конференції 21-23 вересня 2012 р., м. Євпаторія. Частина II. К., Сімферополь: Доля, 2012. С. 212-218.*

3. Кульчицький В.С. Історія держави і права України. Київ: Ін Юре, 2007. 624 с.

4. Історія держави і права України: За ред. В. Я. Тація, І А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. Том 1. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 656 с.

5. Іванов В. М. Історія держави і права України: Підручник. Київ: МАУП, 2007. 552 с.

6. Хрестоматія з історії держави і права України. упоряд. А. С. Чайковський, О. Л. Копиленко та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

7. Бойко І. Правовий статус вервних судів у Київській Русі (IX-XII ст.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. Вип. 49. Львів, 2009. С. 26–33.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

Осипенко Світлана Олександрівна,

студентка 1 курсу, 5 групи

факультету адвокатури

НЮУ імені Ярослава Мудрого

ЦЕРКОВНИЙ СТАТУТ КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

З приходом князя Володимира до влади відбулося багато змін. Мабуть, кожен українець знає, що Русь-Україну охрестив

Володимир Великий, і хоч це не єдине його нововведення, проте одне з найбільш ключових і суттєвих у розвитку Русі-України. Це рішення, яке змінило хід історії.

Нова віра означала - нові реформи. Спочатку Володимир охрестив синів своїх, а потім бояр, почалося масове храмування на місці всіх скинутих язичницьких ідолів, активне залучення іноземних майстрів й духовенства. Але як всім відомі: зміни ведуть за собою й виклики. Перед князем постало багато питань: як об'єднати людей навколо християнства? Як фінансувати церкву? Як впровадити нові свята й традиції? На ці, та ще багато інших питань й відповів Церковний Статут князя Володимира про десятини, суди і людей церковних.

До нашого часу статут не зберігся в оригіналі. З плином часу його доповнювали, переписували, а якщо коротко, то: вдосконалювали. Історики впевнені лише в кількох розділах, які приписують руці Володимира Великого, одна з них - це нарахування церквам десятини. Церкви потрібно було якось утримувати, адже однією з головних її функцій була турбота про самотніх жінок з дітьми, бідних, старих, сліпців. Для цього десятина на церкву вираховувалась потроху з усіх джерел доходу держави. Це був надійний внесок в добробут населення, адже крім допомоги людям церква також стала культурно-освітнім осередком [1, с. 42-43].

Період правління великого князя Володимира Великого ознаменувався суттєвим зростанням рівня грамотності та освіченості серед населення, що було безпосередньо пов'язане із запровадженням християнства.

За часів князя Володимира, ймовірно, було сформовано систему церковних судів. Це значно посилило позиції церкви, яка почала відігравати ключову роль у суспільстві, регламентуючи як державні справи, так і морально-етичні норми особистого життя людей. До прикладу, до судових повноважень церкви перейшли такі випадки: знахарство, молитви і жертвоприношення в лісах (пережитки язичницьких вірувань), викрадання дівчат до шлюбу, одруження й розлучення, побиття батька або матері, тощо. Те, що раніше було нормою, з прийняттям християнства отримало форму «забороненого» або «не рекомендованого». Саме це й врегулював Статут князя Володимира Великого [2, с. 76-77].

Розглядаючи цю пам'ятку історії в контексті тогочасних

подій можна дійти висновку, що це не менш важлива пам'ятка права, як і Руська Правда.

Церковний Статут князя Володимира Великого - перший документ, який визначив місце церковної організації в державі, започаткував розвиток й укріплення християнства на теренах України, яке а й процвітає дотепер [3, с. 35-36].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія держави і права України : хрестоматія-практикум / М. Ю. Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко ; Харків. нац. ун-т внутріш. справ. - Харків : Майдан, 2021. 890 с.

2. Історія держави і права України : підручник. / В.М. Іванов - К. : КУП НАНУ, 2013. 892с.

3. Хрестоматія з історії держави і права України : Навч. посіб. / упоряд. А. С. Чайковський. - Київ : Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

***Палагнюк Василь Васильович,**
студент 1 курсу, 3 групи
факультету міжнародного та європейського права
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ВПЛИВ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: КРАЇНОЗНАВЧИЙ І ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Актуальність теми зумовлена тим, що набуття Україною статусу держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу та виконання положень Угоди про асоціацію визначили реформу судової влади як один із ключових критеріїв євроінтеграції [3]. Судова система виступає базовим індикатором утвердження верховенства права, гарантій прав людини та довіри до державних інституцій, що підтверджується сучасними дослідженнями впливу європейських інтеграційних процесів на трансформацію правосуддя в Україні [7, с. 31-35; 6, с. 180-184]. Право ЄС, закріплюючи стандарти незалежності суду, прозорості добору суддів і ефективності правосуддя, дедалі

активніше визначає напрями трансформації національних правових систем, зокрема української, що зумовлює теоретичну й прикладну значущість дослідження [5; 4].

Стан наукової розробленості проблеми свідчить про наявність ґрунтовних досліджень судової реформи України в контексті європейських стандартів. У працях О. Яри проаналізовано вплив європейської інтеграції на інституційні трансформації у сфері правосуддя, а в дослідженнях Л. Москвич – проблематику інституційної незалежності суду та гарантій її забезпечення в умовах європейської інтеграції України [7, с. 32-36; 6, с. 179-186]. Окрему увагу В. Кістяник приділяє ролі судової аргументації як індикатору якості правосуддя та ефективності судової влади у контексті наближення національної судової практики до стандартів ЄС [2, с. 112-118]. Водночас у науковому дискурсі недостатньо розкрито країнознавчий аспект проблеми, що передбачає порівняльний аналіз трансформацій судових систем різних держав у процесі європейської інтеграції.

Метою дослідження є виявлення ключових напрямів впливу права Європейського Союзу на реформування судової системи України на основі країнознавчого та порівняльно-правового аналізу. Методологічну основу становлять історико-правовий, порівняльно-правовий, системний та інституційний підходи, а також аналіз нормативно-правових актів України та Європейського Союзу, що узгоджується з підходами, представленими у щорічних звітах Європейської комісії в межах Механізму верховенства права [5] та у висновках Венеційської комісії щодо відповідності національного законодавства європейським стандартам [4].

У праві ЄС принцип верховенства права, незалежність суду та ефективність правосуддя є базовими засадами правопорядку і формальними критеріями членства, що відображається у механізмі регулярного моніторингу стану судової влади з боку інституцій ЄС [5]. У відносинах з Україною цей вплив реалізується через договірні та інституційні механізми, зокрема Угоду про асоціацію [3], а також через експертну діяльність Венеційської комісії, спрямовану на оцінювання відповідності змін у судовому законодавстві європейським стандартам незалежності суду та верховенства права [4].

Ключовими напрямками впливу права ЄС на реформування судової системи України є удосконалення процедур добору суддів,

очищення суддівського корпусу та посилення ролі незалежних конкурсних механізмів, що детально аналізується у працях О. Яри [7, с. 34-38] і Л. Москвич [6, с. 183-189]. Посилення гарантій незалежності суду через оцінювання законодавчих змін міжнародними експертними інституціями, зокрема Венеційською комісією, розглядається як важливий чинник забезпечення відповідності національного судового законодавства стандартам ЄС [4]. Адаптація судової практики до європейських стандартів прав людини, що проявляється у зростанні ролі практики ЄСПЛ та розвитку механізмів конституційного контролю, у працях В. Кістяника інтерпретується як складова підвищення якості судової аргументації та ефективності правосуддя [2, с. 118-124]. Інституційне зміцнення антикорупційної інфраструктури також визначається у звітах Європейської комісії як необхідна умова сталості судової реформи [5].

Порівняльний аналіз досвіду держав Центрально-Східної Європи свідчить, що судова реформа в умовах європейської інтеграції є тривалим і суперечливим процесом, який потребує поєднання правових змін з інституційною стабільністю та політичною волею [5]. Для України це означає необхідність не лише формального запровадження європейських стандартів, а й забезпечення їх реальної імплементації у правозастосовну практику. З позицій країнознавства вплив права ЄС на реформування судової системи України доцільно розглядати як складову трансформації державної правової ідентичності та входження до спільного простору європейських правових цінностей, у якому незалежний суд і реальний захист прав людини є базовими елементами демократичної держави [7, с. 36-39; 6, с. 191-195].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
2. Кістяник, В. (2023). Роль судової аргументації в реформуванні судової системи України: перспективи членства в ЄС. *Києво-Могилянський право-політичний журнал*, (8-9), 109-126. DOI: <https://doi.org/10.18523/kmlpj303162.2023-8-9.109-126> URL: <http://kmlpj.ukma.edu.ua/article/view/303162>
3. Association Agreement between the European Union and its

Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, 2014. *EUR-Lex*. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22014A0529(01))

4. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Opinions and Reports on Ukraine (Judiciary, Rule of Law, Constitutional Justice). Council of Europe, 2019-2024. URL: <https://www.venice.coe.int>

5. European Commission. *Annual Rule of Law Reports within the European Rule of Law Mechanism*. European Commission – Directorate-General for Justice and Consumers. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/annual-rule-law-cycle_en

6. Moskvych, L. (2023). Strengthening the Institutional Independence of the Court in the System of European Integration Steps of Ukraine. *Problems of Legality*, (162), 179-195. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.162.284111> URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/284111>

7. Yara, O. (2024). Impact of European integration processes on judicial reform in Ukraine. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 14(1), 31-39. DOI: 10.56215/naia-chasopis/1.2024.31. URL: https://www.researchgate.net/publication/379417841_Impact_of_European_integration_processes_on_judicial_reform_in_Ukraine

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д.А.

Пітерова Єлена Юріївна,

студентка 1 курсу, 3 групи

факультету адвокатури

НЮУ імені Ярослава Мудрого

КНЯЗІВСЬКІ ГРАМОТИ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА

Дослідження князівських грамот Галицько-Волинської держави є важливим елементом пошуку автентичних джерел

української правової традиції. Вивчаючи матеріали цього дослідження можна з'ясувати роль князівських грамот як письмових актів, що регулювали певні суспільні відносини у Галицько-Волинській державі, також можна позначити їх вплив на становлення середньовічної української правової системи та відображення взаємодії світських і церковних традицій.

Важливо зауважити, що Галицько-Волинська держава була створена у 1199 році, у період коли вся Русь-Україна перебувала у стані міжусобних війн та політичної невизначеності. У цей час волинський князь Роман Мстиславич об'єднав під своєю владою Галичину і Волинь, тим самим створивши сильну та впливову державу. Саме вона стала спадкоємицею Київської Русі. У Галицько-Волинській державі не було потреби створювати принципово нове законодавство, оскільки вона успадкувала традиції Київської Русі, джерела права якої продовжували відповідати потребам та реальним умовам господарського, соціального та політичного розвитку в князівстві.

Джерелами права були звичаї, Руська правда, князівське законодавство, магдебурзьке право й церковне право.

У правовій системі основну роль відігравала «Руська Правда». Саме вона регулювала основні сфери життя у які входили земельні відносини, майнові відносини, кримінальна відповідальність за вчинення злочинів, укладання договорів тощо.

Князівське законодавство відтворювалось у вигляді різних документів, таких як грамоти, договори, доручення та устави. На всі документи видані князями значний вплив мала Боярська рада, що обмежувала одноосібність рішень правителя [3, с. 113]. Тому князівські грамоти відображають не лише волю монарха, а й прагнення до справедливого врегулювання суспільних відносин.

До наших днів збереглися лише декілька оригінальних княжих грамот. Одними з небагатьох які збереглися є грамота Івана Ростиславовича Берладника, рукописання князя Володимира Васильковича, грамота Лева Даниловича, де він надає церкві святого Спаса село Страшевичі та грамота руських князів Володимира-Андрія і Львова Юрійовича до великого магістра німецького ордена Карла.

Найдавнішим з цих документів, що датується 1134 роком, є грамота Івана Ростиславовича Берладника, яка регулювала торгівлю

між галицьким князем і брестськими купцями. Вона звільняла їх від мита в місті Малий Галич і визначала умови сплати зборів в інших володіннях [4, с. 46]. Цей акт мав офіційний характер і засвідчувався урочистим «обетом», що надавало йому юридичної сили. Грамота стала прикладом формування господарсько-адміністративного регулювання в державі.

Рукописання князя Володимира Васильковича, створене близько 1287 року, визначало порядок розпорядження майном після смерті правителя. Князь передавав землі братові Мстиславу, а дружині - місто Кобрин із селами, податками та монастирем [4, с. 48]. Цим актом були закріплені права спадкування та матеріальної незалежності дружини, що було неприйнятним цієї доби, акт також врегульовував сплату податків населенням.

Близько 1289 року була написана статутна грамота князя Мстислава Романовича, що встановлювала обов'язкові податки для мешканців села Берестани: мед, вівці, льон, зерно, курей і грошову данину. Порушення цих норм розцінювалося як гріх, що свідчить про поєднання правових і моральних принципів [4, с. 48–49]. Цей документ регулює економічні відносини, тобто встановлює чіткі правила сплати данини та контроль за цим процесом. Порушення цього процесу передбачало постання перед Божим судом.

Подібно до Київської Русі, в Галицько-Волинській державі церква відігравала важливу роль, завдяки різноманітним постановам і устанам вводилися елементи римського приватного права, зокрема у сфері сімейних і спадкових відносин [3, с. 121–122]. Церква також мала значну судову владу, її суди розглядали й вирішували справи у сфері шлюбного права, сімейних відносин та злочини представників духовенства.

Грамота князя Лева Даниловича Галицького, яка датується періодом до 1301 року, закріплює майнові права Церкви. У ній князь Лев передає монастирю церкви Святого Спаса село Страшевичі, присутня ще згадка про монастир Святого Михаїла [4, с. 49]. Цей документ являвся актом, що легалізував земельну власність церкви продовжуючи традицію князівських пожертв, започатковану ще Володимиром Великим. Економічні основи і автономію церков було посилено, а цей документ слугував правовим підґрунтям для церковного землеволодіння та судочинства.

Прикладом дипломатичної грамоти у Галицько-Волинській

державі слугує акт князів Володимира-Андрія та Льва Юрійовича до великого магістра Тевтонського ордену Карла, виданий 9 серпня 1316 року. У ньому фіксувалося відновлення дружніх відносин з орденом після перерви у співпраці [4, с. 49]. Цей документ є важливим задля демонстрації розвитку правової культури міжнародних угод та письмової фіксації оформлення взаємних гарантій і обов'язків.

Таким чином, князівські грамоти Галицько-Волинської держави були не лише актами управління, а й джерелами права, що формували систему правових норм. Вони регулювали торгівлю, податки, майнові та спадкові відносини, а також міжнародні зв'язки. У собі вони поєднували елементи звичаєвого, римського та церковного права, створюючи підґрунтя для розвитку української правової культури та заклавши основи майнового, економічного та міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко І. Розвиток права як важливої ознаки Галицько-Волинської держави (1199–1349 роки). // У зб. наук. праць. С. 97-115.
2. Бойко І.Й. Інститут покарання у джерелах права Галицько-Волинської держави (1199–1349 рр.) // Актуальні проблеми держави і права. – 2013. – Вип. 41. С. 261-269.
3. Савуляк Р. Галицько-Волинська держава – спадкоємниця Києво-Руської держави та наступниця традицій рецепції римського права (XII – перша половина XIV ст.) // Науковий журнал. – 2025. С. 110-128.
4. В.Д. Гончаренко, А.Й.Рогожин, О.Д. Святоцький. Хрестоматія з історії держави і права України. Том 1. З найдавніших часів до початку XX ст.: Навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 т. За ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В.Д.Гончаренка. К.; Ін Юре. - 1997. - 464 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асистент кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н.С.

*Полумисна Марія Андріївна,
студентка 1 курсу, 1 групи
факультету слідчої та детективної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ В АНГЛІЇ: СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК

Судовий прецедент є однією із найважливіших складових у англосаксонській системі права, оскільки його використовують як засіб вирішення спорів за аналогією у судовій практиці.

За визначенням, даним у Black's law dictionary, прецедент – це «принцип або правило, встановлене в попередній судовій справі, яке є обов'язковим або переконливим без звернення до суду чи іншого органу під час вирішення наступних справ із подібними питаннями чи фактами; принцип, за яким судді зобов'язані дотримуватися прецедентів, відомий як stare decisis» [1]. Аналогічної думки дотримується К. Загоренко, визначаючи прецедент як «вирок суду вищої інстанції, який є загальнообов'язковим для всіх інших судових інстанцій і має бути покладений в основу рішення судів нижчої інстанції при розгляді ними подібної справи» [2, с. 51]. Відповідно, судовим прецедентом учені називають зразок вирішення справ, на який посилаються судді під час розгляду аналогічної справи [3, с. 101].

Становлення судового прецеденту почалося в Англії у XII–XIV століттях, коли модифіковані місцеві звичаї почали закріплюватися у рішеннях королівських судів, унаслідок чого для вирішення схожих справ використовувалася попередня судова практика [4, с. 35]. З розвитком суспільства ці прецеденти майже не змінювалися, що, з одного боку, забезпечувало стабільність прецедентного права, а з іншого – гальмувало адаптацію такого права до нових потреб суспільства. Але у XIX столітті ситуація різко змінилася: «в Англії з її подвійною системою права та процесу, де загальне право застосовувалось у судах загального права, а право справедливості — у Суді канцлера, ситуація стала особливо складною. Один і той же спір міг бути прийнятим до провадження в обох категоріях судів і бути вирішеним відповідно до різних норм» [3, с. 51]. Тому вперше за тривалий період було проведено судову

реформу, за якою «були вилучені процесуальні архаїзми, встановлено спрощену процедуру майже для всіх видів спорів, скасовано значну частину юридичних фікцій та старих форм позовів» [3, с. 51].

На сьогодні система прецедентного права Англії полягає в тому, що Верховний суд Англії очолюється лордом-канцлером та має у своєму складі 3 самостійні судові установи – Апеляційний суд, Високий суд та Суд Корони. Судді Верховного суду призначаються Королем довічно за рекомендацією лорда-канцлера з числа баристерів (юристів, що беруть участь виключно у вищих судових інстанціях).

Таким чином, судовий прецедент є одним з найголовніших компонентів у судовій практиці Англії. Це спостерігається упродовж більше ніж 800 років, що дає змогу оцінювати його як стабільну складову у даній правовій системі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Black's law dictionary: definitions of the terms and phrases of American and English jurisprudence, ancient and modern. 5th ed. West Pub, 1979. URL: https://openlibrary.org/books/OL4409220M/Black%27s_law_dictionary.

2. Загоренко К. Судовий прецедент: неактуальне минуле чи перспективний крок у майбутнє. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 84. Ч. 4. С. 49–53.

3. Малишев Б. В. Судовий прецедент у правовій системі Англії. Київ: Праксіс, 2008. 344 с.

4. Дашковська О. Р. Судовий прецедент і судова практика як джерела права. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1. С. 34–41.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д.А.

*Прибілова Варвара Олександрівна,
студентка I курсу, I групи
факультету слідчої та детективної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ 1948 РОКУ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

Щороку 10 грудня у всьому світі відзначається День прав людини. Обрана дата присвячена дню прийняття важливого документу – Загальної декларації прав людини. Декларація мала величезне значення на міжнародному рівні, оскільки вона стала першим документом, який закріпив основні права і свободи людини, проголосивши їх невідчужуваними та рівними для людей всього світу.

Актуальність цієї теми зумовлена необхідністю розглянути роль Декларації у формуванні міжнародної системи захисту прав, адже саме цей документ заклав фундаментальні засади для подальшого їхнього розвитку.

Загальна декларація прав людини була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року в Парижі. Поштовхом до укладання Декларації безпосередньо стали жахливі наслідки Другої світової війни. Жорстокість війни, Голокост, систематичне порушення прав людини зумовили необхідність в укладанні міжнародного документа для запобігання подібних ситуацій в майбутньому.

Права людини є невід’ємною частиною існування людської особистості, які формувалися протягом тривалого історичного розвитку суспільства. Їх формування розпочалося ще в Античності, коли філософи вперше помітили зв’язок між правами людини та державою. Хоч в той час ще не йшлося про закріплення прав людини, однак саме в цей період були закладені основи для подальшого розуміння людської гідності, рівності та свободи.

Протягом подальших історичних етапів ідеї прав людини продовжували свій розвиток. У період Середньовіччя було ухвалено Велику хартію вольностей 1215 року – це перший документ, який обмежив владу монарха та містив в собі основи прав людини. Однак

основні концепції прав людини принесла нам епоха Просвітництва. Саме просвітницькі філософи Джон Локк, Шарль-Луї Монтеск'є, Жан-Жак Руссо сформулювали ідеї природних прав людини, які належать кожному від народження та не можуть бути відчуженими.

Незважаючи на те, що в деяких країнах уже почали з'являтися документи, які закріплювали основні права людини, наприклад, Декларація прав людини і громадянина 1789, на міжнародному рівні не було створено жодної загальноприйнятої системи для забезпечення прав людини. Тому укладання Загальної декларації прав людини стало великим проривом, адже це був перший документ, який закріпив основні права людини.

Загальна декларація прав людини була прийнята більшістю голосів, де 48 проголосували «за», а 8 делегацій країн утрималися, в тому числі й СРСР, однак голосів «проти» не було. СРСР та відповідно й УРСР утрималися від голосування, оскільки вважали документ «недосконалим» та «недопрацьованим». Однак, на думку Елеонори Рузвельт, радянська влада утрималася через статтю 13 Декларації, яка зазначала, що кожна людина має право вільно пересуватися та обирати місце проживання в межах своєї держави, а також має право покинути будь-яку країну, включно зі своєю власною, та повертатися до неї. [3]

Декларація визначила широкий список прав людини, зокрема: право на життя, свободу, особисту недоторканність, громадянство, рівність перед законом, свободу думки, совісті та релігії, право на працю, відпочинок, освіту тощо.

З метою контролю за реалізацією прав людини ООН створила певний механізм нагляду, який має назву Універсального періодичного огляду (УПО). Універсальний періодичний огляд – це моніторинг дотриманням прав людини, за яким кожна країна-член ООН зобов'язується звітувати безпосередньо про те, як вона виконує свої зобов'язання щодо прав і свобод людини. Метою створення цієї системи моніторингу було покращити ситуацію з прав людини в світі, оскільки після Другої світової війни права людини були найактуальнішим питанням.

Отже, значення ухвалення Загальної декларації прав людини для всього світу неможливо переоцінити, адже вона стала важливим історичним та правовим документом, який закріпив основні права і свободи людини на міжнародному рівні. Декларація визначила

широкий перелік прав, які повинні гарантуватися та забезпечуватися всім людям незалежно від їхнього походження, громадянства чи переконань. Вона стала фундаментом для формування сучасної міжнародної системи захисту прав людини, вплинула на створення міжнародних договорів, конвенцій і національного законодавства багатьох країн світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузенко У. І. Загальна декларація прав людини як джерело універсальних міжнародно-правових стандартів прав людини//Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія «Право». – 2020. – №9(21). – С. 36-42.

2. Латковська Т. А. Загальна декларація прав людини – видатний документ історії людства//Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2014.

3. Загальна декларація прав людини : Декларація; ООН від 10.12.1948//База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д.А.

Птуха Ангеліна Миколаївна,
студентка 1 курсу, 3 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

«ОСВІЧЕНИЙ АБСОЛЮТИЗМ» У ДЕЯКИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ ТА ЙОГО ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ

Епоха Просвітництва у XVIII столітті стала переломним моментом в історії Європи, утвердивши культ розуму, раціональності та людської гідності як основи суспільного та державного устрою. Новий погляд на державу та на її розвиток призвів до численних змін у законодавстві багатьох європейських країн.

На основі вказаних ідей виник феномен «освіченого

абсолютизму». Це була спроба поєднати абсолютну владу монарха, характерну для попередніх століть, із принципами Просвітництва, стверджуючи, що правитель має обов'язок підтримувати «загальну волю» суспільства та діяти на благо держави [2, с. 46]. У цій моделі монарх позиціонував себе як «перший слуга держави» [1, с. 376]. Варто зазначити, що просвітителі вважали таку державу ідеалом, що стає реальністю, коли монарх керується розумом для реформування існуючого ладу [4, с. 329].

Необхідно зазначити, що «освічений абсолютизм», наприклад, у Пруссії був втілений при правлінні Фрідріха II, який, попри свою схильність до ідей Просвітництва, проводив реформи як стратегічно мислячий монарх, а не філософ. В юстиції було досягнуто значних гуманітарних змін: скасування тортур у 1740 році, а також відміна процесів над відьмами [1, с. 380]. У сфері освіти Фрідріх II запровадив Пруський загальний шкільний регламент 1763 року, який, хоча й слугував засобом державного контролю, насправді суттєво підвищив грамотність населення. Водночас, у соціальній сфері зберіг систему кріпацтва, щоб зберегти підтримку дворянства, що було типовим проявом його прагматичного абсолютизму [1, с. 380]. Кульмінацією його законодавчої діяльності стало ухвалення Загального земського права прусських держав у 1794 році, яке проголосило природну свободу, незважаючи на фактичне закріплення соціальної ієрархії [2, с. 24-25]. На відміну від Пруссії, «освічений абсолютизм» у володіннях Габсбургів набув проявів, що зачепили й українські землі, прокладаючи шлях до ліберальних ідеологічних поглядів [3, с. 57]. Імперія Габсбургів перейшла на цей шлях ще з кінця XVIII ст., а реформи Марії-Терезії і Йосифа II стали його втіленням, спрямованим на розумне управління та, як наслідок, активізацію національних рухів. Марія-Терезія започаткувала перехід від середньовіччя до Нового часу, проводячи реформи, які охоплювали різні галузі державного життя. Вона, зокрема, запровадила облік землеволодінь і видала Терезіанський кадастр у 1760 р., який обкладав поземним податком усіх землевласників, включно з дворянством та духовенством [5, с. 485].

Важливим було те, що Йосиф II, прихильник «освіченого абсолютизму», продовжив перетворення Марії-Терезії, зробивши їх більш радикальними і практичними. Його реформи відображали

гуманістичні ідеї Просвітництва у законодавчих актах. Яскравим прикладом стало видання Патенту про віротерпимість у 1781 р., що визнавав свободу віросповідання. Так само, Патентом про підданство 1781 р. було здійснено часткове скасування кріпацтва і розширено особисті права селян, що було ознакою відображення гуманістичних ідей «освіченого абсолютизму» в актах [5, с. 348-349]. З іншого боку, Мовний указ Йосифа II 1784 р. закріпив німецьку мову офіційною для адміністрації та прагнення створити єдину державну бюрократичну систему.

Загалом, ці заходи Марії-Терезії та Йосифа II були схожими з пруськими за напрямом побудови сильної централізованої держави. Однак їхній вплив на життя людей, особливо на становище селянства, суттєво різнився. У Пруссії реформи Фрідріха II сприяли гуманізації судової системи та запровадженню обов'язкової шкільної освіти. Однак вони мали прагматичний характер, залишивши більшість селян у залежному становищі через збереження кріпацтва. Натомість, в Габсбурзькій монархії, реформи Марії-Терезії та Йосифа II мали більш ліберальний соціальний вплив та створили сприятливіші умови для особистого та правового розвитку підданих.

У підсумку можна зазначити наступне: епоха «освіченого абсолютизму» стала важливим етапом модернізації європейських держав, де монархи поєднували просвітницькі ідеї з прагненням до централізації влади. На основі цього порівняльного аналізу необхідно підкреслити, що законодавче закріплення нових принципів у XVIII столітті було двостороннім процесом. З одного боку, це раціоналізація державного апарату та права, а з іншого – закладення основ для поступового ліберального розвитку суспільних відносин, що зумовлює його історичне значення для формування сучасного європейського права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. D. Winkler-Ebner, Friedrich II.: „Aufgeklärter Absolutismus“. 2014. С. 369-383.
2. Benjamin T. Harris, Rhetoric, Rights, and Pragmatism in the Germanies: Enlightenment Reform in Eighteenth-Century Prussia and Bavaria. *Western Kentucky University*. 2014. 53 с.

3. Довганич В. А. Вплив правової системи імперії Габсбургів на формування правових ідеологічних цінностей у Галичині другої половини XIX ст. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Д. Галицького: журнал. Серія Право*. 2017. №4(16). С. 57-63.

4. Юридична енциклопедія: «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. Київ. 2002. 4. 717 с.

5. Велика українська юридична енциклопедія: «Історія держави і права України». Харків: «Право». 2016. 1. с. 344-350, 479-485.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асист. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н.С.

*Рашина Тетяна Олегівна,
студентка 1 курсу, 3 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЗАКОНОДАВСТВО ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО У СФЕРІ НАУКИ, ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ

В умовах Української революції (1917-1921) та швидкої зміни політичних режимів постала потреба у створенні інституцій для розвитку національної науки, освіти й культури. І саме період правління Гетьмана Павла Скоропадського (квітень – грудень 1918 р.) став часом закладення їх законодавчих основ [1, с. 21]. Уряд Павла Скоропадського приділяв пріоритетну увагу організації наукового життя як важливого елементу державотворення. 14 листопада 1918 р. було ухвалено закон «Про заснування Української академії наук у Києві (УАН)», який визначив її автономний статус, структуру, систему інститутів і порядок фінансування. Документ закріпив повноваження комісії під головуванням В. Вернадського щодо розроблення Статуту УАН, встановив компетенцію її керівних органів, порядок взаємодії з державними установами та основні засади організації наукових досліджень [1, с. 22].

Фінансування УАН та інших наукових установ здійснювалося за рахунок державного бюджету, що в умовах воєнно-політичної нестабільності мало принципове значення. Держава забезпечувала

утримання наукових кадрів, фінансування лабораторій, бібліотек, видання наукових праць та організацію експедицій. Це дало змогу не перервати дослідницький процес, зберегти інтелектуальний потенціал. Завдяки цьому УАН відразу посіла місце провідного наукового центру, а закладені інституційні засади стали фундаментом подальшого розвитку науки в Україні [1, с. 22].

Особливо важливим кроком стало ухвалення Закону про обов'язкове навчання української мови і літератури, а також історії та географії України в середніх школах (1918 р.), який юридично закріпив українізацію змісту освіти та посилив роль державної мови в освітньому процесі. (5, с 71). У сфері освіти уряд вибудовував єдину державну систему української школи. Міністерство народної освіти не лише розробило структуру загальноосвітніх шкіл (початкових, середніх, спеціальних), а й підготувало навчальні плани та програми з урахуванням національних пріоритетів, визначило єдині вимоги до змісту навчання, мовної політики, кваліфікації вчителів та організації навчального процесу. Паралельно розгорталася мережа українських шкіл у містах і селах, запроваджувалося обов'язкове викладання основних предметів державною мовою, що сприяло формуванню цілісного національного освітнього простору й утвердженню української мови в публічній сфері [3, с. 22].

Реформа середньої освіти за гетьманату Павла Скоропадського була спрямована на українізацію та розширення доступу до навчання. Було розширено мережу українських гімназій, що дало змогу охопити більше учнів у різних регіонах України. Запроваджено закон про обов'язкове вивчення української мови та літератури в усіх навчальних закладах, що сприяло зміцненню національної ідентичності молоді. Важливим напрямом стала підготовка педагогічних кадрів: підвищення кваліфікації вчителів, створення методичних центрів, орієнтованих на викладання українською мовою за оновленими програмами [2, с. 52-53].

У галузі вищої освіти Гетьманат підтримав заснування нових українських університетів, зокрема Кам'янець-Подільського університету, із чітко окресленим курсом на українізацію викладання [3, с. 25]. Законодавчі рішення передбачали матеріально-технічне забезпечення вищих закладів освіти : виділення коштів на бібліотеки, лабораторії, навчальні корпуси, що

створювало можливості для повноцінного функціонування університетів навіть за умов політичної нестабільності. Держава підтримувала формування професорсько-викладацького складу, залучаючи провідних українських учених і організовуючи нові кафедри, орієнтовані на розвиток національної науки [1, с. 23].

Культурна політика Гетьманату охоплювала бібліотеки, архіви та музеї як ключові інституції збереження й систематизації національної пам'яті. Було ухвалено рішення про створення Національної бібліотеки, визначено її статус як головного книгосховища держави та науково-інформаційного центру. Паралельно організовувалася мережа публічних бібліотек, упорядковувалися фонди, запроваджувалися правила обліку й каталогізації видань. Особлива увага приділялася охороні архівних фондів: здійснювався опис, інвентаризація, передача важливих документів до централізованих сховищ, уживалися заходи для недопущення їх розпорошення й знищення в умовах політичної нестабільності. Архіви розглядалися не лише як джерельна база для історичних і правових досліджень, а й як інструмент формування тягlosti державної традиції та колективної історичної пам'яті [4, с. 47].

Важливим було те що , музеї й театри отримували державну підтримку у формі фінансування, затвердження статутів, кадрової й організаційної допомоги, що дозволяло забезпечити належні умови зберігання колекцій, проведення виставок і сценічних постановок. Держава стимулювала поповнення музейних фондів, фахову обробку експонатів, підготовку постійних і тимчасових експозицій, а також розвиток науково-просвітницьких програм для різних категорій населення [2, с. 52-53]. Це сприяло формуванню професійного музейного середовища, підвищенню якості культурних продуктів і посиленню ролі культурних установ у суспільному житті. У діяльності Павла Скоропадського такі кроки були спрямовані на зміцнення української культурної ідентичності, розширення присутності українського мистецтва й історичного наративу в публічному просторі та інтеграцію культурної політики в загальнодержавний модернізаційний курс [4, с. 48].

Таким чином, період Гетьманату Павла Скоропадського став етапом інституційного оформлення цілісної законодавчої бази для розвитку науки, освіти та культури. Заснування Української академії наук як автономної наукової установи зі визначеною структурою,

повноваженнями та стабільним державним фінансуванням, послідовна українізація шкільної й вищої освіти та розбудова мережі українських навчальних закладів, а також правове врегулювання питань збереження бібліотечних, архівних і музейних фондів створили стійкий фундамент для подальшого розвитку науково-освітньої та культурної системи української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Верба С. Правове регулювання наукової діяльності у період Гетьманату Павла Скоропадського 1918 року. Наукові записки. Серія: Право. 2022. Вип. 13. С. 19-23. DOI: 10.36550/2522-9230-2022-13-19-23

2. Коваль К. О. Гетьманат Павла Скоропадського: розвиток освіти та культури. Українська національна революція 1917-1921 рр. – досвід та уроки боротьби за державність : Всеукр. форум, присвяч. 100-й річниці завершення Української національної революції (м. Харків, 25 листоп. 2021 р.). Харків: ХНУРЕ, 2021. С. 52-53. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/fca53d57-9dfd-4c48-8fbe-037b8e2cc961>

3. Кучменко Е. М. Історія реформування освіти в Україні за доби Гетьманату Павла Скоропадського. Магістеріум. Історичні студії. 2001. Вип.

4. Стефанчишена Т. М. Розвиток бібліотечної справи в Україні за часів гетьманату Павла Скоропадського. Павло Скоропадський та його державотворча діяльність : зб. матеріалів наук.-метод. круглого столу (м. Одеса, 20 листопада 2020 р.). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. С. 46-49. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14136>

5. Хрестоматія з історії держави і права України. Том 2. Лютий 1917 р. — 1996 р.: Навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 т. / В.Д.Гончаренко, А.Й.Рогожин, О.Д. Святоцький; За ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В.Д.Гончаренка. - К.: ін Юре. - 1997. - 800 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асистент кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н.С.

Скаб'як Аліна Володимирівна,
студентка 1 курсу, 1 групи
факультету слідчої та детективної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини не виникли одразу – люди дуже довго доходили до того, що кожен має мати свободу, гідність і захист від несправедливості. Дуже цікавим насамперед є хронологія: від перших думок філософів до сучасних законів і міжнародних документів. Сьогодні ця тема особливо важлива, бо ми живемо у час, коли питання прав людини стоїть дуже гостро через війну, розвиток технологій і зміни в самому суспільстві. Щоб зрозуміти, як ми прийшли до сучасного розуміння прав, треба розібратися, як вони взагалі зародилися і як розвивалися.

Перші уявлення про права людини виникли ще в античності. Уже тоді існувало поняття закону «номос», а такі ідеї, як честь, справедливість і рівність мали важливе значення. Давньогрецькі мислителі поступово почали відходити від релігійних пояснень і зосередилися на самій людині, її природі та правах. Існували такі версії: піфагорійці вважали, що громадяни повинні жити мирно та справедливо; Геракліт пов'язував справедливість із божественним світовим порядком (логосом); а Демокріт, у свою чергу, пояснював світ законами природи, заперечував надприродне і наголошував, що держава – це результат розвитку суспільства. Він одним із перших ставив свободу людини понад усе. Софісти взагалі поставили людину в центр світобудови. Вони говорили, що всі люди рівні за природою, а нерівність створюють уже людські закони. Протагор казав: «Людина – міра всіх речей», тобто саме люди визначають, що є правильним. Софісти фактично заклали основу ідеї природного права, вважаючи, що права походять від самої людської природи. Сократ і його учні продовжили розвивати цю думку. Одним із них був Платон, який розвинув його ідеї про свободи і права людини. Він визнавав рівність чоловіків і жінок за природою, хоч і враховував їхні відмінності. Платон вважав, що справедливість у державі полягає в тому, щоб кожен займав своє місце відповідно до здібностей.

У Середньовіччі важливу роль відіграло канонічне право та вчення Фоми Аквінського про природний закон, який стоїть над

позитивним правом. Хоча суспільство того часу було нерівним, саме Велика хартія вольностей 1215 року стала одним із перших документів, що реально обмежив владу монарха й заклав основу майбутніх правових гарантій. Після неї з'явилися й інші акти, які продовжували цю тенденцію, такі як «Золота булла» 1222 р. в Угорщині, «Nihil novi» 1505 р. у Польщі, Петиція про право 1628 р. та Білль про права 1689 р. в Англії.

Філософи Нового часу дуже вплинули на появу сучасного розуміння прав людини. Джон Локк у своїх «Двох трактатах про правління» писав, що всі люди від народження рівні та вільні і мають природні права на життя, свободу і власність. Держава, на його думку, існує лише для того, щоб ці права захищати, і якщо влада їх порушує, люди мають право їй не підкорятися. Томас Гоббс змінив підхід до природного закону і вважав, що головним правом людини є право на самозбереження. Філософи Просвітництва, такі як Монтеск'є, Вольтер, Руссо, Дідро і Кант, розвивали ці погляди далі. Вони писали про свободу думки і віри, про важливість поділу влади, рівність людей, захист гідності та справедливості.

У період Просвітництва дедалі активніше поширювалися ідеї свободи, природних прав людини, суспільного договору та поділу влади. Саме в цей час з'являються документи, які закріпили ці погляди на практиці. Найважливішим серед них стала Декларація незалежності США 1776 року. В ній прямо написано, що всі люди «створені рівними» і мають «невід'ємні права», серед яких життя, свобода та прагнення до щастя. На цих ідеях побудована і Конституція США 1787 року, яка стала основою американського конституціоналізму та заклала фундамент ліберального розуміння прав людини, що вплинуло на розвиток політичних систем у багатьох країнах світу.

Після Другої світової війни розвиток прав людини отримав новий поштовх. Саме тоді ці питання перестали бути внутрішньою справою окремих держав і перейшли на рівень міжнародного права. Загальна декларація прав людини 1948 р. стала першим документом, який проголосив права людини універсальними. Після Другої світової війни інтерес до цієї теми значно зріс, тому були ухвалені нові міжнародні акти: Статут ООН 1945 р., Конвенція про запобігання геноциду 1948 р., Декларація про надання незалежності колоніальним народам 1960 р. та Міжнародні пакти про права

людини 1966 р. та інші.

Узагальнюючи, можна сказати, що права людини формувалися поступово – від перших філософських уявлень в Античності до сучасних міжнародних стандартів. Кожний історичний етап додавав нові підходи та розширював зміст прав і свобод. Сьогодні права людини є основою демократичних держав, а їх захист – важливою умовою розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Турянський Ю. Генезис прав людини у період античності. *Історико-правовий часопис*. 2019. № 2 (14). С. 39–41.
2. Іванов С. Ю. Історичний розвиток прав і свобод людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 86. Ч. 1. С. 64–70. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/11.pdf> (дата звернення: 30.11.2025).
3. Гулаткан Т. Витоки концепції прав людини. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 329–335. URL: http://www.yurvisnyk.in.ua/v1_2020/46.pdf (дата звернення: 30.11.2025).

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д.А.

Сокур Софія Олександрівна,
студентка 1 курсу, 3 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАГДЕБУРЬКОГО ПРАВА У НІМЕЧЧИНІ ТА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Магдебурзьке право йде своїм корінням у XIII століття, в німецьке місто Магдебург. Його виникнення було обумовлене потребою регулювання суспільних відносин в рамках швидко зростаючих міст, розвитком торгівлі та ремесл. Головним бажанням міщан завжди було отримання від монархів прав на самоврядування

та економічну автономність, які закріплювались у спеціальних документах – магдебурзьких грамотах [2, с.462]. Грамоти дарували містам право самостійно обирати органи влади, здійснювати судочинство та регулювати торгівлю. Важливим було те, що поширення Магдебурзького права у Німеччині відбувалось за ланцюговим принципом: одне місто здобувало це право від іншого, і передавало його наступним, які називались дочірніми [2, с.462].

Але запровадження Магдебурзького права на українських землях дещо відрізнялося від його запровадження у Німеччині. Необхідно наголосити, що за часів правління Данила Галицького кількість німецьких колоністів в Галицько-Волинській державі стрімко зросла, саме вони і поширювали Магдебурзьке право на наших землях [4, с.131]. Перше місто на українських землях, яке отримало Магдебурзьке право було місто Сянок [1, с.111]. У 1374 році князі Корятовичі надали право на самоврядування місту Кам'янцю-Подільському, яке згодом перетворилося на одну з найважливіших фортець України. Магдебурзьке право поширилось і на інші міста Правобережної України. У 1543 році його отримала Стара Синява, 1578 року Літин, 1585 року –Корсунь, 1529 року – Чигирин та ін. [1, с.128].

Після запровадження магдебурзького права в українських містах, що входили до складу Великого князівства Литовського, найвищою посадовою особою ставав війт, який і був головним носієм міської влади. На українських землях, що перебували під владою Польського королівства, управління здійснювали міські ради, а очільниками міст були бургомістри. У той самий час у німецьких містах діяла інша модель: там існували два окремі колегіальні органи — рада та лавництво, компетенції яких були чітко розмежовані. Важливим було те, що на українських землях міщани могли самостійно викупити в свого феодала право на самоврядування. Саме зважаючи на цей факт міста поділялися на ратушні та магістратські, де Магдебурзьке право могло бути надане частково або в повному обсязі [5, с.33]. Положення Магдебурзького права, яке діяло в Німеччині не передбачало такого правила.

У українських містах, що керувалися магдебурзьким правом, внутрішнє життя нерідко супроводжувалося соціальними суперечностями. Влада зосереджувалася в руках патриціату, який фактично монополізував управління і не допускав до нього міщан

жодних класів. У більшості таких міст принцип вільних виборів був поступово згорнутий: заможні члени громади займали керівні посади пожиттєво, а міська рада та суд формувалися через кооптацію [5, с.33]. Важливо констатувати, що у німецьких містах, які отримали Магдебурзьке право, на відміну від українських, було більше демократичних засад у доступі до зайняття різних посад. Також значними були відмінності у кримінальному праві. Наприклад, у німецьких містах звичним покаранням була смертна кара, тоді як на українських землях цей вид покарання застосовувався вкрай рідко. Є свідчення, що лише у місті Кам'янець-Подільському утримувався кат [3, с.450].

Підсумовуючи вище викладене, можна сказати наступне: Магдебурзьке право стало одним із найвпливовіших правових надбань середньовічної Європи. Німецька модель міського управління, побудована на принципах рівності перед законом, автономії громад і обмеження влади феодалів, перетворилася на зразок для багатьох країн Європи. Поширення Магдебурзького права поза межами Німеччини відбувалося природно — через активну колонізацію, торгові контакти та культурні зв'язки. Українські землі, що входили до складу Галицько-Волинського князівства, Польського королівства та Великого князівства Литовського, прийняли цю систему, сподіваючись на неї, як ефективний механізм модернізації міського життя. Але через домінування патріціату доступ городян до влади був обмежений — і саме в цьому полягає ключова відмінність від німецької моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кобилецький М. М. Магдебурзьке право і його застосування в Україні : Львів : ЛНУ ім. І. Франка 2009. 111-128 с.
2. Мануїлова К. В. Становлення традиції децентралізації публічної влади в середньовічних європейських містах (на прикладі Магдебурзького права : Молодий науковець 2018. 461-464 с.
3. Маркевич О. В. Магдебурзьке право на українських землях : науковий журнал «Грааль науки» 2021. 449-452 с.
4. Ткаченко А. О. Магдебурзьке право на теренах українських земель: світоглядно-правові засади : Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ» 2014. 129-138 с.

5. Костик Б. В. Історія становлення Магдебурзького права в українських містах : Львів : ЛФ ДНУЗТ 2010. 31-33 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асист. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н.С.

Таращенко Віталіна Вікторівна,

студентка 1 курсу, 6 групи

факультету юстиції

НЮУ імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПОСАДОВИХ ОСІБ ЗА РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ

Руська Правда є одним із найважливіших джерел давньоруського права, що відображає рівень розвитку правових інститутів, соціальну структуру та уявлення про справедливість у Київській Русі. Особливе місце в її нормах посідають положення, спрямовані на охорону посадових осіб, які виконували управлінські, судові та адміністративні функції. Захист таких осіб був необхідною умовою стабільного функціонування державної влади та підтримання правопорядку.

Загально відомо, що Руська Правда є ключовим джерелом для дослідження державного, правового й соціального устрою українських земель IX–XII століть. Її норми відображають рівень політичного та економічного розвитку, а також структуру суспільства, яке було поділене на вільних, невольних та напіввольних людей. Найвищу сходинку серед вільного населення посідали князь і його дружина, з-поміж якої формувався управлінський апарат: воєводи, тіуни, дворецькі, під'їзні та інші службовці княжого двору [1, с.212]. Необхідно звернути увагу на те, що у межах двірсько-вотчинної системи управління державні та приватні повноваження князя не розмежовувалися. Тому його посадові особи виконували як адміністративні, так і господарські функції. З огляду на високу значущість службових осіб князя у підтриманні державного порядку, Руська Правда приділяла підвищену увагу їх кримінально-правовому захисту, підкреслюючи їх особливе правове становище [1, с.214]. І в Короткій і в Поширеній редакціях Руської Правди

простежуються соціально правові передумови формування підвищеного захисту посадових осіб князя. Наприклад, у Короткій редакції Руської Правди це ст. 1, 19, 20,21, 22, 23, 24, 25. В Поширеній же редакції це ст. 1, 11, 12, 13, 86. [3] У Короткій редакції Руської Правди, у статті першій уже простежується чітка тенденція до посиленої охорони тих, хто представляв владу князя на місцях. Зокрема, статті про вбивство службовців визначають значно вищі вирні штрафи, ніж за вбивство звичайного вільного чоловіка [2, с.18]. Це пов'язано з тим, що княжий двір був адміністративним ядром держави, а службовці діяли як його виконавці. Винагороду, яке вони отримували за службу князю, зумовлювало високий рівень їхньої посадової відповідальності та правової охорони. Підвищена кримінально-правова охорона життя та здоров'я посадових осіб у Просторовій редакції Руській Правді було відображена у чіткій системі вирних штрафів. Найвищий рівень — 80 гривень срібла — застосовувався у випадку вбивства осіб, які виконували ключові управлінські функції. У Короткій редакції Руської Правди цей перелік включав: огнищанина, княжого під'їзного, тіуна, старшого конюха, сільського старосту [3]. У Просторовій редакції Руської Правди відповідні статті були розширені: до зазначеного переліку додалися дворецький та старший конюшний, що формально закріпило зростання складності ієрархії княжого двору [2, с 18]. Саме ця редакція деталізувала «цінність» кожної посади, чітко прив'язуючи розмір вирної до управлінської ваги службовця. Водночас представники нижчої ланки оцінювалися меншими сумами, наприклад: отрок, повар, простий конюх — 40 гривень; сільський тіун, ремісник — 12 гривень [3]; У Короткій редакції Руської Правди вже існувала ця диференціація, але саме у Просторовій редакції штрафи були деталізовані значно ширше, із чітким розподілом за рангом і функцією службовця [4, с.15]. Норми обох редакцій, основним критерієм правового захисту є функція, яку здійснював службовець. Так, у статтях Короткої редакції Руської Правди тіун згадується як відповідальний за нагляд за господарством і людьми на княжих землях [3]. У Просторовій редакції його роль подана ще ширше — він керує процесами виробництва, контролює сільські громади та забезпечує збір князевих доходів [2, с.18][3]. З огляду на це його життя оцінювали підвищено — 12 гривень, що для службовця не найвищої ланки було

значною сумою. Варто також зазначити зауважити, що у той період закладалися і основи і міжнародно правової охорони посадових осіб князя. У договорах Русі з Візантією 911 і 944 років, що традиційно входили до складу додаткових юридичних джерел, також фіксувалося підвищене правове становище русів, які перебували на службі імператора. У разі завдання шкоди їхньому майну чи здоров'ю компенсація мала бути подвійною або потрійною, а спадкове майно поверталось на Русь [3]. Така система міжнародного правового захисту узгоджувалася з підходами, зафіксованими в обох редакціях Руської Правди, де посадові особи мають значно вищі гарантії, ніж звичайне населення [2, с.18].

Важливо зауважити, що Руська Правда, — у всіх своїх редакціях — створила першу на українських землях структуровану систему правового захисту посадових осіб, у якій рівень охорони напряму залежав від функціонального значення службовця. Зокрема, у Короткій редакції Руської Правди закладено основні принципи: підвищена відповідальність за посягання на княжих мужів, диференціація вирних штрафів, визначення «цінності» службовця залежно від виконуваних обов'язків [4, с.16]. У Просторовій же редакції ці положення були розвинуті: розширено перелік посадових осіб, які підлягали захисту, деталізовано штрафи на їх користь, уточнено службову ієрархію та їх обов'язки [3].

Отже, Руська Правда стала фундаментом для формування індивідуальної кримінально-правової охорони службовців, що зберегла свій вплив у подальшій правовій історії України. Її норми демонструють високий рівень правової культури, заснованої на пріоритетності державного управління, безпеки посадових осіб та стабільної влади

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Донченко О. І. Кримінально-правовий захист місцевих органів управління за Руською Правдою / О. І. Донченко // *Правова держава*. – 2016. – № 21. – С. 212–218.
2. Климчук О. М. Історико-правовий аналіз зародження розшукової діяльності за часів Київської Русі (IX–XIII ст.) - *Юридичний науковий електронний журнал*. – 2019. – № 4.
3. Хрестоматія з історії держави і права України. — Том 1. 3

найдавніших часів до початку XX ст.: Навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак: У 2 т. / В.Д.Гончаренко, А.Й.Рогожин, О.Д. Святоцький; За ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В.Д.Гончаренка. - К.; Ін Юре. - 1997. - 464 с.

4. Зайцев О. М., Польова А. В. Від звичаю до закону: «Руська правда» в історії України / О. М. Зайцев, А. В. Польова // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки.– 2025.– Т. 36 (75), № 2. – С. 13–20.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асистент кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н.С.

*Чийпеш Вікторія Василівна,
студентка 1 курсу, 4 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПРАВА, СВОБОДИ ТА СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ У КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА 1710 РОКУ

Славнозвісна Конституція Пилипа Орлика 1710 року або, інша назва «Пакти і Конституції законів і вольностей Війська Запорозького», належить до найважливіших пам'яток українського політико-правового життя часів Гетьманщини. Вона вважається однією з перших європейських конституційних спроб обмеження влади правителя через систему прав, свобод і гарантій, закріплених у договірній формі між гетьманом і Військом Запорозьким [1, с. 246].

Важливо наголосити, що Конституція закріплювала не лише політичну організацію влади, а й значний обсяг соціальних прав, механізмів захисту різних верст населення. У ній чітко проявляється прагнення встановити правовий порядок, який обмежував би свавілля гетьмана і старшини та забезпечував баланс між владою і суспільством [1, с. 246].

По-перше, Конституція містила низку гарантій проти зловживань гетьманської влади. У документі прямо зазначалося, що гетьман не може одноосібно вирішувати карні чи цивільні справи, а для цього створювався Генеральний суд – орган, незалежний від

виконавчої влади. Таким чином, запроваджувався принцип поділу влад, який був надзвичайно прогресивним для свого часу [2, с. 212].

По-друге, особливе місце у Конституції приділялося правам козаків та механізмам їх захисту. Кожен козак мав право звертатися із петиціями до гетьмана та старшини у випадку порушення його прав. Це право колективного й індивідуального оскарження було спрямоване проти можливих утисків і являло собою ранню форму правового захисту, подібну до сучасних інститутів адміністративної скарги [3, с. 166].

Крім цього, у Конституції вбачалася необхідність в обмеженні податків і повинностей, що слугувало важливою соціальною гарантією. Гетьман мав контролювати, щоб населення не обтяжувалося надмірними зборами, зокрема з боку старшини та урядників. Податкова справедливість була ключовою, оскільки зловживання фінансовою владою традиційно спричиняли соціальну напругу у козацькій державі [4, с. 124].

Документ також передбачав демократичний принцип виборності урядників. Тобто, полковники, сотники, генеральний підскарбій обиралися за згодою громади та лише затверджувалися гетьманом. Запровадження конкурсної процедури при обранні генерального підскарбія (розд. IX) свідчить про прагнення запобігти корупції. Така система розподілу владних повноважень забезпечувала участь широкого кола населення у місцевому самоврядуванні [1, с. 246].

По-третє, Конституція приділяла увагу правам і свободам міщан та посполитих, що є рідкісним явищем для актів XVII-XVIII століть. Документ визнавав їх соціальні інтереси та обмежував свавілля урядників щодо простого населення. На відміну від багатьох актів Речі Посполитої чи Московської держави, Конституція Орлика не робила наголосу на станових привілеях, а декларувала загальні принципи справедливого ставлення до всіх підданих [5, с. 373].

Важливим положенням були також гарантії церковних прав і свобод, які передбачали незалежність православної церкви від московського впливу та необхідність обрання духовних осіб згідно давніх звичаїв. Це право релігійної автономії мало не лише духовне, а й політичне значення, адже зокрема забезпечувало і культурну самостійність українського суспільства [4, с. 124].

Конституція містила положення про соціальну захищеність певних слабших груп населення, зокрема вдов, сиріт та бідних. У тексті зазначалося, що старшина і полковники не мають права утискати людей, «позбавлених сили», або використовувати їхню працю без оплати. Це наближало документ до європейських соціальних концепцій XVIII ст., де починали формуватися принципи опіки над незахищеними [2, с. 212].

Загалом Конституція Пилипа Орлика 1710 року являє собою поєднання традицій козацького самоврядування з новітніми для Європи ідеями гарантування прав населення. Вона визначила модель суспільства, де влада не лише походить від громади, але й підвітна їй – через механізми контролю, судової незалежності та визнання основних особистих і соціальних прав. Документ можна вважати не просто договором між гетьманом і Військом Запорозьким, а спробою створити правову модель держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грушевський М.С. Історія України-Руси: у 11 т. – Т. 9: Руйнація та кінець автономії. Київ: Наукова думка, 1998. 624 с.
2. Історія держави і права України: підручник / В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев та ін.; за ред. В. Д. Гончаренка. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Харків: Право, 2019. 552 с.
3. Єрмолаєв В. М. Історія держави і права України: підручник. Харків: Право, 2025. 496 с.
4. Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині XVII-XVIII ст.: кордони, населення, право. Київ, 1996.
5. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. ; вид. 3-тє, перероблене та розширене. Київ : Критика, 2006. 584 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

Ярошенко Олексій Андрійович,

студент 1 курсу, 6 групи

факультету адвокатури

НЮУ імені Ярослава Мудрого

УКРАЇНСЬКІ КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЄКТИ ХХ СТОЛІТТЯ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Вивчення українських конституційних проєктів ХХ століття дозволяє простежити еволюцію державних інститутів, правових засад та ідеологічних підходів до організації влади.

Конституційні моделі УНР, Гетьманату Павла Скоропадського, УРСР та Нарис проєкту основних законів (Конституції) Української Держави Миколи Сціборського відображають різні підходи до прав громадян і державних механізмів у залежності від політичних і соціальних тенденцій, а також впливу ідеологій. Метою дослідження є порівняльний аналіз цих проєктів з точки зору правових норм, організації влади та ідеологічного контексту.

Конституція УНР (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) 1918 року стала першою повноцінною спробою закріпити демократичні принципи в українському правовому полі. Вона була ухвалена, але не набула чинності внаслідок державного перевороту. Вона передбачала поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову, проголошувала верховенство закону та гарантувала широкий спектр прав і свобод громадян, включно з політичною участю, свободою слова, правом на власність і рівністю перед законом. Ці положення відображали прагнення інтегрувати Україну в європейський простір ліберального конституціоналізму. Наприклад, статті Конституції УНР гарантували право громадян брати участь у виборах і створювати політичні об'єднання, що було новаторським для українського суспільства, яке лише виходило з-під імперських правових систем. Водночас, Конституція УНР вирізнялася синтезом класичних демократичних засад з елементами соціально-орієнтованих ідей, що проявлялося у прагненні забезпечити соціальну справедливість і захист трудових прав [1, с. 5].

На противагу цьому, «Закони про тимчасовий державний устрій України» доби Гетьманату Павла Скоропадського (1918 р.)

пропонували модель сильної централізованої влади. Гетьман отримував право призначати уряд, розпускати парламент і контролювати адміністративний апарат. Хоча права громадян формально зберігалися, їх реалізація була обмежена через концентрацію виконавчої влади. Гетьманат прагнув відновити історичну традицію гетьманської влади, розглядаючи її як гарантію порядку та безперервності державного розвитку [2].

Радянські конституції УРСР (1919, 1929, 1937 рр.) формально декларували права громадян, зокрема свободу зборів, право на освіту та участь у виборах тощо[3]. Однак централізована система влади обмежувала їх реальну реалізацію. Судова та виконавча влада підпорядковувалися партійним органам, що порушувало принципи верховенства закону. Конституція 1937 року, наприклад, проголошувала свободу слова та друку (ст. 105), але одночасно закріплювала керівну роль партії, що робило ці гарантії декларативними [4].

Нарис проекту основних законів (Конституції) Української Держави Миколи Сціборського (1939-1940) пропонував правову модель, де права та обов'язки громадян визначалися через національний обов'язок. Індивідуальні свободи підпорядковувалися колективним завданням, а законодавча та виконавча влада концентрувалися для мобілізації суспільства. Ця концепція відображала ідеологію інтегрального націоналізму, де свобода тлумачилася не як невідчужуване право, а як обов'язок служіння нації та державі. Нарис Миколи Сціборського запроваджував принцип «влада нації», що унеможлилював політичну опозицію та альтернативні ідентичнісні проекти, перетворюючи державу на інструмент національної мобілізації [6].

Аналіз українських конституційних проєктів XX століття показує, що правові норми та організація влади тісно пов'язані з історичним та ідеологічним контекстом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лекції: Державотворча діяльність Української Центральної Ради. URL:<https://studies.in.ua/idpy/4012-tema-3-derzhavno-pravoviy-rozvitok-ukrayini-hh-st.html>
2. Лекції: Українська Держава П. Скоропадського та її право.

URL: <https://studies.in.ua/idpy/4013-ukrayinska-derzhava-p-skoropadskogo-ta-yiyi-pravo.html>

3. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (березень 1919 р.) ВУЦВК; Історичний документ, Конституція від 10.03.1919 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-19#Text>

4. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки Україна; Конституція, Історичний документ від 30.01.1937 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001#Text

5. Конституція Української Народньої Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) Державні утворення (1917-1920); Історичний документ, Конституція від 29.04.1918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>

6. Націократія 2.0 / упоряд.: Даніїл Коваль, Координатор: Олексій Рейнс «Консул». Київ : Рейнсхаус, 2025. 600 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри теорії та історії права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
кафедра теорії та історії права**

Електронне видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ПРАВА

круглий стіл

16 грудня 2025 року